

चादाबा

जून १९७५

मित्रभेद

[२२]

लबाड माणसाचो गोष्ट
कोडल देशाची राजधानी अयोध्या नगरी
येथे मुख्य नावाचा एक चववर्ती
राजा राज्य धरीत असे. त्याच्या साम्राज्यात
खेतेक लेहान मोठी संस्थाने होती.

एकदा जंगलातल्या संन्यासिकांच्या शाख-
बरेखा अधिकाऱ्या फार आतुरतेन येऊन
राजाला म्हणाला- "महाराज! विध्यक
नावाच्या एका बडबोरीने बशाचे निशाण
उमारले आहे. हे बंड चिरइन टाकण्याचे
काय मूला नमन नाही म्हणून आपण ते
कार्य पुरे करावे जशी विनंती आहे."

राजाने बंडखोरांना शिक्षा देण्यासाठी
बलभद्र नावाच्या हुशार व पराक्रमी
संस्थाळा पाठविले.

बलभद्र निघून गेल्यानंतर उन्हाळ्याच्या
अगदी शबटाला अयोध्याला एक दिवस

संन्यासी आला. तो पयिका हात वंगरे
पाहून ज्योतिष मांगल जसे. तो जून
पयिका करून वेडे, शकुन व अश्वकुलाची
कलिले सामे मनातल्या काही गुण
गोष्टी व ताचे मांगून त्याने नागरिकांच्या
मनात आपल्या ज्योतिष्यावर विश्वास
उत्पन्न केला.

त्या ज्योतिष्याच्या त्रिषयी एकदा राजाने
त्याला राजवाड्यात बोलावून विचारले-
"स्वामीशुबा! आपण मनातशी गोष्ट
मांगता हे भी ऐकतो, होय ना?"

"ते विचारून चवकशो करून पहावी.
म्हणजे आपली लाबी पटेल!" असे
मांगून संन्याश्याने, आपल्या 'मोटमोट'चा
कामाचे निखट मोठ लावून वर्णन केले.
राजाने त्या संन्याश्याला आपल्या
राजवाड्याच्या आवारात अड बांधून देऊन

त्याच्या जेवणाची साथ कसे दिली, राजा
दररोज त्याच्या वर्तनाला जाई.

एके दिवशी संन्यासी राजवाड्यात
पायबळी घेऊन म्हणाला- "राजन्, मला
स्वर्गातल्या देवांनी फारफार दाखव करून
स्वर्गात भटावला बोकाविले आहे. मी 'तका'
तका' घडणेत अमला ने जण काही घरणेच
देऊन बसले तेव्हा मी आपला भौतिक बंड
भलाकत म्हणजे पढात सोडून सूक्ष्मदेह
धारण करून स्वर्गाला जाऊन आला
आणि या भौतिक देहात प्रवेश केला.
देवांनी आपली कुबल चाली विचारून
आपल्या मनात काही विचाराक्याचे
असल्यास विचारून घ्यायला मागितले आहे."

ते एकदा राजा गळ्यापेवकितच आला.
म्हणाला- "महात्मन्! आपण स्वर्गात कस
काय बेलत?"

"राजन्! तो तर माझ्यासारख्या
प्रोग्याचा एक खल समज. मी दररोज
स्वर्गाला जाऊन येतो," संन्यासी म्हणाला.

राजाचा तो भावडेपणाच होता. कदा-
चिन् संन्याश्याला अष्टसिद्धी प्राप्त असा-
ल्यात जसेही त्याला वाटले संन्यास्याने
अनेक अविश्वनीय असे चमत्कार करून
राजाकित्याच राजाने ऐकले होते. श
सर्वांचे त्याच्या मनावर फार परिणाम
झाला होता. त्याने राज्यकारभाराच्या

कामात लक्ष द्यावे सोडले, राणीची फिकोर
किदा काळजी करायची सोडली आणि
रानदिवस त्या संन्यास्याच्या शेजारी बसून
त्याच्या स्वर्गलोकात जाऊन याच्या कथा
ऐकू लागला. त्यामुळे राज्याची व राजकीय
परिवाराची स्थिती फारच बिघडली.

त्याच सुमारास रानटी जातीचे बंड
मोडून मंत्री बलभद्र राजधानीस परतला.
राजधानीत पाऊल टाकताच त्याला राजा
संन्यास्याच्या हातातले एक बाटुले होऊन
संन्यासाचे कळले. त्याने खास महालात जाऊन
पाहिले तर तिकडे शुकशुकाट होता. चौप-
दार शिपाई कोणो नव्हता. एका खोलीत
एकांतात राजा त्या संन्यास्याजवळ बसलेला

बलभद्राला दिगली. मन्थाची राजाला काही अत्यंत गुप्त अशा गोष्टी सांगत होता आणि राजा सन्याश्याच्या तोंडची 'मृक्ता' फुटून झेलीत होता.

हे सर्व पाहताने सर्व परिस्थिती मन्थाच्या लक्षात आली. त्याने राजाला- "महाराजांचा जयजयकार असो" असे म्हणत सगळ्याच नमस्कार केला. तो ज्या कामासाठी मला होता त्यात बसलो माल्याचे राजाने मन्थाला विचारले नाही व सन्याश्याकडे येऊन कसले ध्याने ओळखले का?" असे विचारले.

"अनेक भार पुढ्यांना आपले धिप्य करून घेणाऱ्या बांधूत कोण ओळखणार नाही? हे मधूनमधून स्वर्गति जाऊन येतात भयंही ती ऐकले आहे." बलभद्र म्हणाला.

"यत्त शका कमली?" राजा म्हणाला. आपल्या विषयी इतक्या गौरवनीय शब्दात मन्थाला बोलतांना ऐकून सन्यासी फुलून जाऊन मन्थाला म्हणाला- "धर्मीचर्याना ते

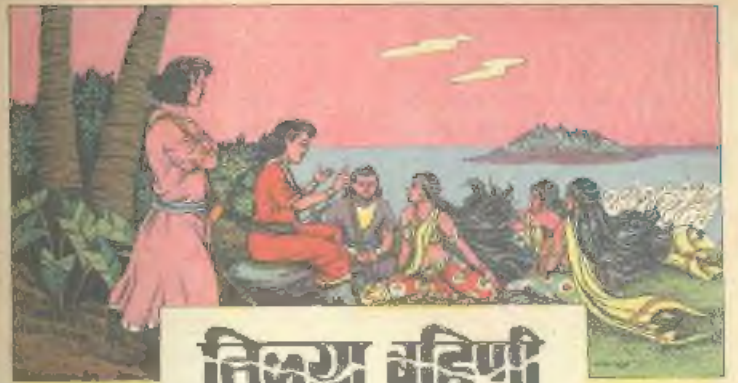
बाह्यभावे कुठूनही असेल तर प्रत्यक्ष पहायला मिळेल" असे म्हणत सन्यासी मठात जाऊन आतून काही लावून बसला. काही क्षण सन्यासचर मनी राजाला म्हणाला- "जे स्वर्गांतून केव्हा परत येतील काही कल्पना आहे का, महाराजाना?"

"मला काही का? ते आपला भौतिक देह मठात सोडतात आणि भूतदेह घाण करून स्वर्ग प्रवेश करतात." राजा म्हणाला.

"ते खरे असले तर लाकडे व अग्नी आपणून की मठातला धर्मी येतो" मनी म्हणाला.

राजाने आश्चर्याने विचारले- "का ते?"

"कथांना म्हणून विचारता? हा देह लाकडासारखा जळून गेल्यावर ते सुद्धा देहाने आपणास भेटायला येत नाहीत. त्यापुढे जगात आपली कीर्ती सर्वत्र पसरले, वा सुदुर्भात ही आपल्याला नाग-कुमाराची मोंढ मोंढली." मनी कथा घाण लावला.

तिल्ल्या बहिणी

[१०]

[वादीशास्त्रांना भेटायला येवला राक्षस त्याच्याकडून तिल्ल्या भावंडांनी त्यांना फलविद्याचे कळव्यावर परतला. मध्यांतरी तुझा मिनीच्या मदतीने मध्याकुमार व तिल्ल्या सभ्यांना पुढां आनंदरूप मिळाले आणि ते राक्षसाच्या भुयारात कसे जावयाचे त्याच्या विचार करू लागले पुढे-]

त्याच्या जवळ दाहीवाल्याकडून जालेली भस्मे व अंतर्ने राक्षसाच्या भुयारात कुचकामाची आहेत हे कळल्यावर दुसरा काही उपाय आहे का तिचे विचार करू लागले. तेव्हा त्याच्या मनात एक चंका आली. हा राक्षस जगात कोठून कोठून हिटून हुडकून बुडवणाने घेऊन आणतो आहे तर आपण आतापर्यंत कोरे काय त्याच्या नजरेतून सुटलो?

दुसऱ्या बहिणी ते राजकन्यांना भेटले तेव्हा उदयनने त्यांना तोच प्रस्न केला. ते ऐकून त्यांनादेखील आश्चर्य वाटले. परंतु मुभायिणी म्हणाली- "तुम्ही विचारलेत ते बरोबर आहे. आम्हाला नाही ही गोष्ट कधी सुचली. एक कारण असे शकते, तो तुमच्या वाटला न येण्याचे. नाही तर त्याने तुम्हांला सोडलेच नसते कारण असे..." बोलता बोलता ती मध्यंत थांबली.

“विचार ना काही हरकत नाही. तुला वाटते ते कारण असेल तर सावध रहायला बरेच की!” निशीथ म्हणाला.

तेव्हा सुभाषिणी म्हणावी—“तसे काही नाही. जुळवा किंवा तिळपांख्या अंगात किंवा अवयवात काही अंश असेल तर ती जुळी किंवा तिळी त्या राजसाने घेतलेल्या व्रताप्रमाणे बळी जायला उपयोगी नाहीत. बळी देण्यापूर्वी फार सावधपणे तो ही मनानी खात्री करून घेतो, तसे तुमच्यात तर काही अंश दिसत नाही. म्हणून ते कसे विचारावे, म्हणून मी मागे पुढे करीत होते.”

ते ऐकल्यावर तिचे एकदम म्हणाले—
“तुला वाटते त्यात बरे काहीच नाही. उलट ते अगदी बरोबर आहे.”

त्यानंतर उदयनने त्याच्या व त्याच्या भावंडांच्यात संगीत नृत्यापासून जे व्यग्न होते ते सविस्तर सांगितले आणि दादी-बात्यांच्या जेवनाच्या प्रयोग केल्यावर तिघांच्या डोळ्यातले अंश कसे नाहीसे झाले हेदेखील सांगितले.

त्या सर्वांचे असे बोलणे चालू असता राक्षस गंध्याची लूण म्हणजे वाढटळ आली. तिघी राजकुण्यांनी सरीवरात पटापटा उठवा टाकल्या. परंतु तिघां भावंडांना सांविणे त्यांना शक्य झाले नाही. उदयन जखमचे वाढरे भस्म काढून स्वतःवर टाकूनार इतक्यात राक्षसाने त्यांना आपल्या मुठीत उचलून धरले.

तिघे माऊ मनात पावकून गेले होते. तरी तोंडावर त्यांनी मनातला वावरटपणा उमटू दिशा नाही.

राक्षसाने त्यांना विचारले—“कोण हे तुम्ही? भाव्या या प्रदेशाला कसे काय आलात? खरं काय ते सांगा, नाही तर यापूर्वी वालेल्यांची जी गत झाली. तीच तुमची होईल, हे बिसरू नका.”

उदयन जणूकाही त्याला भीती मुळीच वाटत नव्हती असा स्वरात म्हणाला—“होय

रे बाबा! या प्रदेशात प्रवेश करणे कठीण आहे. कण्टाचे आहे, घोव्याचे आहे या तुझ्या प्रदेशात पाऊल टाकल्यावर आम्हांला काटले. आधी आम्हांला ते माहीत नव्हते. आता आम्ही जिवत बांधणे शक्य नाही हे कळले तरी आम्ही म्हणतो ते प्रथम घेऊन व आणि त्यानंतर तुला जे करावयाचे असेल ते सुचाल कर.”

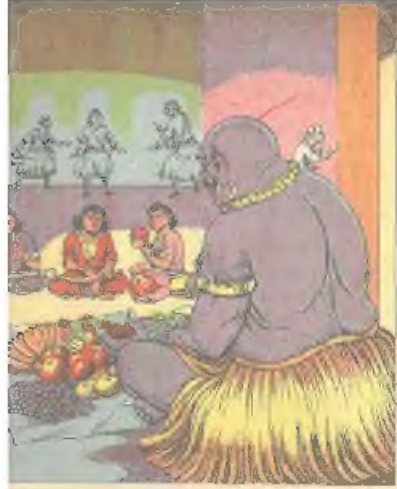
“दिसतो आदेश नीतभर, पण गंध्या-माय मेल भरान्या मारतो जाहेस की रे! माझ्या धाकट्या भावाला फसविले ते तुम्होच नाही का रे? ते सोडा, प्रथम हे सांगा, गुलामांतो, तुम्ही या प्रदेशात व या भाव्या महाकात चौरासारखे शिरलांतच कशा?” राक्षसाने विचारले.

“ते मात्र बरोबर नाही. आम्ही चौरा-सारखे नाही बिरको. तसे घेण्याचे कारणच नाही. आम्ही झालो ज्या कारणासाठी ” असे उदयन काही सांगत असता मध्येच “काय, काय झाले? मला फक्तविण्या-साठीच तर.” असा आवाज ऐकू आला.

तिघी भावडांनी आवाज बाला त्या बाजूला बळून पाहिले तेव्हा त्यांनी पूर्वी ज्याला फसवून दाहीवाल्याकडे पाठविले होते तोच राक्षस लांबलाच पावले टाकीत राधाने त्यांच्याच बाजूला येत असल्याचे त्यांना दिसले.

राक्षसजवळ आल्याबरोबर दुसऱ्या राक्षसाला म्हणाला—“दादा! यांच्या समा-चाराला मी येचे आहे. तू थोड फुकट घालवू

नकोन. तू आपल्या विकारीला निघून जा, रुसा!"

धाकट्या भावाने सांगितल्याबरोबर मोठा भाऊ 'म्हणजे हे एका मोठेच प्रकरण दिसते आहे. म्हणजे हे तिचे बाह्या धाकट्या भावाच्या माहितीचे दिसत आहेत. मग त्यालाच काय ते करू द्यावे. असा विचार करून व मनाची ठरवून पुन्हा गूढ रूपाने आकाशात उडून अवस्थे झाला.

त्यानंतर पाठीपाठ धाकटा भाऊ तिचा भावंडांना घेऊन ती पाहारा देत उभा होता त्या वाड्यात घेऊन गेला. त्यांना त्याने स्वस्थ वसायला सांगून विचारले-"काय रे पोराने! तुम्ही दाढीवाल्याला फसविलेत

आणि मलाही फसवायला विचाला होतो. परंतु पुनर्जीवनाची फक्कती आणि तुम्ही माझ्या तावडीत सापडलात. दाढीवाल्या-जवळ तुम्हांला ती अंजने व प्रत्ये निव्वारी होती आणि तो पंचा मिळाला होता. कांटे आहेत ती? काढा ती आणि समोर ठेवून मुकाट्याने उभे रहा कर. नंतर उभे राहोटी सांगण्याच्या क्षमतीत त्या होला."

तिळी भावंडे काय करणार? त्यांनी सर्व वस्तू तोंडातून एक 'ब' शब्दाच्या-जिव्या राक्षसासमोर ठेवल्या. नंतर राक्षस म्हणाला-"काय रे पोराने! मी किती दिवसांपासून येथे पाहारा देतो आहे परंतु आजपर्यंत कोणी माझ्या डाळ्यात घुळ फेकून जात फेकून दाखू पकला नाही. कोणी आलाच तर माझ्या हातात सापड-लाच आणि दगडाची मूर्ते होऊन राहिल्या. उभा बायल्या बागी. ते पहा सर्व आपल्या लवाडीचे फळे भोगीत उभे आहेत तेथे! मला तुम्ही त्या दिवशी फसविलेत ना, तेव्हापासून मला औप नाही. मी पोटावर खाल्लेमुद्दा नाही. लूप भूक लागली आहे. गेला एक महिना तुम्हांला शिष्या देत कसा कादला असेल माझे मलाच माहीत. आज मात्र मनमोहित झालेले घेणार आहे." जे म्हणत त्याने तो मंत्रपल्ल्या पंचा अंघरात त्यावर पुष्कळ साख पसारे होते.

भावंडांनामुद्दा त्याने त्यातली फळफळावळ खावला दिली. त्यांनीमुद्दा पोटावर खाऊन घेतले. नंतर त्याने तिघांना एका दोरखंडाने छात्र बांधून "मी थोडे तापवलेले पाणी पिऊन तुम्हालापुढा घेता." असे म्हणत मरीवराच्या दिशेने निघून गेला.

काही वेळाने ती तीन पावाच्या द्रोणात पाणी घेऊन आला आणि तिचा भावंडांना त्याने ते प्यायला दिले.

त्याने आपल्यावर केवढे उपकार केले असे वाटले तिघांना आणि तिचे काही एक विचार न करता गटागटा ते पाणी प्याले. आणखी काय होणार? पाणी प्याल्यावर तिचे दगडाचे पतळे होऊन गेले.

ते पाहून सर्वजण हसत राखन नेचून धाड्यात तिघून गेला. त्याच्या हसण्याने सारा वाडा दुपदुपला. परंतु थोड्या वेळाने परत येऊन त्याने ते तिन्ही पतळे, तो पाहारा देत उभा होता तेथे नेऊन ठेवले.

इकडे स्थ तिचा तिळथा मुलाची हो गत झाली आणि तिकडे दातशील राजा, राणी पद्मसूती काळवीत मोठ्या कण्टाने दिवस काढीत होते. बापल्या मुलींना शोधून आणायला ती बोजिरवाणी मूले गेली होती. त्यांना मीन नाही का घोडे निवडून दिले होते! अजून कां बरे परत माली नाहीत! याच विचारात दोघे राजाराणी दिवस आणि रात्र काढीत होती. त्याने त्यांना पाठविले त्याच दिवशी एक काम केले होते. त्याने

आपल्या किल्ल्याच्या सर्वोच्च बुरुजावर एक खोली बांधविली होती त्या खोलीत बसून पाहिले तर दृष्टी जाई तेवढा दूरचा प्रदेश व त्यात हिडणारा अत्येक मनुष्य आणि राजाला स्पष्ट दिसत होता.

तिळी भावहें जाऊन पांच वर्षे लोटली. आजपर्यंत ती कोठे आहेत काय करीत आहेत कळामला भाग नव्हता. म्हणून राजाची काळजी विनयेद्विषत नावतच गेली. परंतु त्याने अद्याप आखा सोडली नव्हती. तो मधूनमधून ज्योतिष्याला बोलावून विचारू—“मुली आहेत तिथे कुशल आहेत ना? त्यांच्या जिवाला काही अपाय नाही ना कुशल” आणि ज्योतिषी पूर्वेक परत

म्हणून राजा सनाचे समाधान करून घेऊन दिवस मोजीत बसून होता.

एके दिवशी पहाटे बंधूक उजेडात राजा नित्याप्रमाणे त्या खोलीत बसून पहात होता. बंधूक उजेडात राजाच्या बुर खोने धोरधाव त्याच्या वाड्याकडे जात येत असलेले दिसले. त्या घोड्याचा रंग, त्याच्यावर बसलेल्या स्वारांचा आकार आणि त्यांना बांधलेले काळे झेंडे पाहून राजा शोकयाने ओरडला आणि स्वतःच्या काहीत खजी खूपमून जीव द्यायला निघाला. परंतु ओरडल्याबरोबर उठून पाहणेकरी भावले. म्हणून राजाच्या जोव बांचला. परंतु भोवळा येऊन पडल्याच.

राजाने डोक उघडायला व ते घोडे बळून समोर उभे रहायला एकच पाठ पडली.

ते परतलेले घोडे त्याने स्वतः तिघांना दिलेल्यापैकीच होते. परंतु त्यांच्यावर बसून आजले स्वार मात्र त्या तिळपा भाववांपैकी नव्हते. ते त्यामंच कोषाच पाठवलेल्या नोकरांपैकी दोघेजम होते.

राजाने उठून त्यांच्याकडे जाऊन जाऊन त्यांना विचारले—“कोठे आहेत मुली? कोठे आहेत ती मुले? हे घोडे कोठे मिळाले तुम्हांला?” राजाने प्रस्नांची झडीच मुक्त केली.

सेवक म्हणाले—“महाराज! जमा करा, राजकुण्यांचा किंवा त्या मुलांचा पत्ता लागला नाही. आम्ही गावागाव शोध काढत फिरत आत असतो आम्हांला एका मैदनात हे घोडे दिसले. त्यांना ओढवून आणल्या राजकुण्या व तिळी भावंडे जवळपासच कोठेतरी असतील असे समजून जवळपासची जागा हुडकून पाहिली. परंतु बऱ्याच वेळ शोध काढल्यावरही काही खूप वेळीच न मिळालेले पाहून निराश होऊन, निदान ही गोष्ट आपणांला कळवावी म्हणून घाबत आलो. कदाचित सर्व दुसऱ्या वाटेने सुलक्ष्म पोचले असतील असेही वाटले.”

“नशिवात काय आहे, कोणता ठाऊक?” असे म्हणत राजा पुन्हा भोवळ बेंऊन पडला.

राजवाड्यातकी सर्व लहालबोर मंडळी जमली व राजाच्या मनाचे सांत्वन घालवा-
नर त्याने आलेल्या बोंडेस्वारांना जवळ बोलाविले आणि विचार लागला—“अरे,

तुम्हांला मुलांनी हुडकून आणायला पाठविले होते आणि तुम्ही रिताच्या हातांनी परतलातच का? त्यांना बोधावला मोठेही तिळी मुले कोठे आहेत? विचारी तीमुडां कोणत्या संकटात सांपडली आहेत, न कळे! नाहीतर त्यांचा पत्ता इतके दिवस लागू नये म्हणजे काय? शास्त्रा जीव तर कंटापर्यंत आला आहे क्षणभर देखील मगळ उभे राहवत नाही. तुम्हांला पाहून काहीतरी खूब समाचार कळणार असे वाटले होते. तेव्हा जाऊन पुन्हा पहा, काही पत्ता लागतो का. तुम्ही येईपर्यंत मी राहतो की जातो, ते त्या परमेश्वरालाच माहीत! घर तर चिया!” असे म्हणत राजाने त्यांना पुन्हा पाठविले.

मोंकर आल्याची बातमी अंतःपुरात ही पोचली, त्या दुःखाने खचून गेल्यास राणीच्या मनाला पुन्हा धक्का बसला व ती अभिष्टासारखी नव्वकू लागली.

(कमलः)

गनि धनुर्धारी

विकपाविल्याने हट्ट सोडला नाही. तो आराजवळ गेल्या प्रेत तांद्यावर काढून घेतले आणि मीनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात असलेल्या देताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तू फार मोठा प्रतिभावान आहेस ही गोष्ट खरी असली तरी जगभर एकाहुन एक प्रतिभावान लोक आहेत ही गोष्ट विसरून चालणार नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला सव्य-साचीची गोष्ट सांगतो, लक्षा देऊन ऐक.” असे सांगून देताळ गोष्ट सांगू लागला.

एका गावी डाव्यावजऱ्या दोन्ही हातांनी बाण मारू शकणारा एक हुशार धनुर्धारी होता. तो उडत्या पक्ष्यांनादेखील नेम घरून मारीत असे. म्हणून त्याला सव्यसाची हे नाव मिळाले. सर्व लोक आपल्या धनुर्विद्येची वाखाणणी करीत आहेत, हे तरी आपल्या-पेक्षा कोणी वास्त निष्णात आहे का

देताळच्या गोष्टी

वाण बोटला. बाण घंटोळा लागला. प्रवासांनी टाळ्याचा वाजवून त्या अंध धनुर्धर्माच्या कौशल्याची वाखाणणी केली.

सव्यसाची त्या अंध धनुर्धर्माच्या भेटला. म्हणाला-“दादा! मी बोव्ही हातांनी नेम धरून बाण मारतो, उडत्या पक्ष्याची नेम मारू शकतो. परंतु फक्त आवाज ऐकून तुझ्यासारखा नेम नाही धरता येत मला.”

“म्हणून तर मला लोक शब्दवेधी म्हणतात. ज्या लोकांना दिसते ते बोट्यां-धन पट्टी बांधून शब्दवेधी बाण मारतात परंतु माझ्यासारखा जन्मजं कोणी जगात नाही.” आंधळा शब्दवेधी म्हणाला.

सव्यसाची म्हणाला-“धनुर्विद्येत किती प्रकार आहेत, ते पाहण्यासाठी मी हिडतो आहे.”

“अस्त! सरमग चल. मीसुद्धा तुझ्या बरोबर येतो.” आंधळा धनुर्धारी म्हणाला दोघे निघाले आणि धर्मपुरीच्या सरो-वराच्या काठाले एका दाट अरण्यात येऊन पोचले. आणखी पुढे गेल्यावर त्यांना एक चकित करून सोडणारे दृश्य पहायला मिळाले. एका बांबूच्या बेटाच्या सावलीत एक थोडा मनुष्य बसलेला होता. त्याला दोनही हात नव्हते. केव्हा तरी अपघाताने तुटले होते. तो हाव्या पायाने धनुष्य धरून तोंडाने बाणाचा नेम धरून बसला होता.

तो बाण त्याने सोडला आणि दुसऱ्या म्हणाला हा हाच्या डोक्याला पक्ष्याने एक जोडपे दसले होते त्याला लागला. तरतुषण पक्ष्याचे ते आंघो जमिनीवर पडले.

तो चमत्कार पाहून सव्यसाचीने आंध-ळाच्या त्याचे वर्णन करून सांगितले.

अंध धनुर्धारी भावपूर्णचकित होऊन म्हणाला-“हा आपणां बोधांनून जास्त निष्णात माहे की नाही?”

दोघे त्या बोट्या धनुर्धर्माच्या भेटून त्याच्या धनुर्विद्येची स्तुती करीत म्हणाले-“दोन्ही हात नाहीत तुम्हांला, तरी तुम्ही अचूक नेम मारलात! आम्ही इतका तरबेज धनुर्धारी कोठेही आजपर्यंत पाहिला नाही!”

दोघांनी त्याला आपल्या कौशल्याची माहिती सांगितली.

“माझ्यासारखा हात नसून अचूक नेम मारणारा धनुर्धर मी जगात कोठे पाहिला नाही. मग तुम्ही तरी कोठून पाहणार! मला दोन्ही हात असते तर मी पायां-बरोबरच धनुर्विद्येच्या इतर प्रकारांत प्राविण्य मिळविले असते.” तो थोटा म्हणाला.

सव्यसाची अंध व थोड्या धनुर्धर्मांना म्हणाला-“आण तिथेही धनुर्विद्येत आपा-पक्षा मरीने निष्णात आहो, मग आपल्या या कवेची गोष्ट राजाला कळली नाही,

तर काय उपयोग? म्हणून आपण धर्म-पुरीच्या महाराजांकडे जाऊ या आणि आपल्या कलेचे प्रदर्शन करू या. आपल्याला कीर्ती मिळेल व वार पैसेदेखील मिळतील.”

“परंतु महाराजांकडून जे इनाम मिळेल, ते आपसात वाटून कसे काय ध्यायवे?” थोड्याने विचारले.

“तिथे मिळून सर्वे बक्षिते सारखी-सारखी वाटून घेऊ या. त्यात कटीण काय आहे?” सव्यसाची म्हणाला.

परंतु त्या गोष्टीस थोटा कबूल झाला नाही. त्याचे वाटत होते की सर्वांनी सारलेसारखे वांटे करून घेतले तर त्याचे फार मोठे नुकसान होईल. कारण महाराज

पहावे, या विचाराने तो अशा हुशार धनुर्धर्माच्या शोभाय निघाला.

बरेच दिवस प्रवास केल्यानंतर तो एका गावाला आला, तेथे त्याने चवकशी केली तेव्हा त्याला कळले की दवरा आला आहे आणि मोठमोठे धनुर्विद्याविशारद आपल्या कौशल्याचे प्रदर्शन करायला जमले आहेत. तेव्हा सव्यसाचीने आपल्या प्राविण्याचे प्रदर्शन करण्याचे ठरविले.

चांदीबाजूला लोक बसले होते आणि मध्यभागी रिकाम्या मैदानात एक थंडा बांधलेली होती. एका आंधळ्या माणसाने धनुष्यावर आणि चढविचा आणि थंडा बाजल्याबरोबर त्या थंड्या नेम धरून

त्यालाच सर्वांत मोठे पारितोषिक देतील. सधे तो म्हणाला येथील.

शब्दवेधी म्हणाला—“असे कां रे वाटावे तुला? मला तर दोन्ही डोळे जन्मत्यापापुन नाहीत तुम्हां दोघांना छान दिसते. डोळ्यांशिवाय नेम बरणे म्हणजे सामान्य गोष्ट आहे का? महाराज मला मोठे पारितोषिक देतील.”

दोघांचे ते भांडण ऐकून सव्यसाची म्हणाला—“हे भांडण सोडा, महाराजच कोण उत्तम धनुर्धारी आहे, हे ठरवितील.”

शोड्या अंतरावर उभी राहून एक कातकरीण त्यांचे संभाषण ऐकत होती. आतां ती त्या तिघां धनुर्धारांजवळ

येऊन म्हणाला—धनुर्धारां महाराज पुढा तिघांना येथेप्रमाणे बसिले देतील अशी सोटी समजून करून धरून नका. बसले कशी वाटून घ्यावची हे प्रमाणच तुम्ही आपसात ठरवून घ्या.”

सव्यसाचीला राग आला म्हणाला—“तु कामचे आपसांत भांडण लावून समत पाहणार बाहेस, वाटले? जणुकाही महा-राजांनी बसिले दिलेच आणि आम्ही जोगी फोडून घेतलीच, तू असे काही बोलते आहेस. चळ, चालू लाग.”

ती उदण कातकरीण खरखडां हसू लागली.

“तु कांय हसलीस?” शब्दवेधीने तिला विचारले.

“हसू नाही तर काम रडू? तू आहेस अधळा. माला हात नाहीत आणि हा हात पांय असलेला बांगले डोळे असलेला. हा तुम्हां तिघांना खूप बडवून सर्व बसिले एकदा वळकावून बसेल. म्हणून पहिल्यानेच काय ते ठरवून घ्यायला मी सांगितले. तुमच्यात लहान घोर कोण हे तुम्हीच ठरविणे बरे नाही का?” ती कातकरीण म्हणाली.

ते ऐकून धोटा म्हणाला—“बरोबर बोललीस! परंतु आमच्यात लहान घोर कोण हे नाही आम्हांला ठरविताना येणार.

तुला धनुर्विद्येची कल्पना आहे. तेव्हा तूच यांग, आमच्यापैकी सर्वांत जास्त घोर कोण? तू येथील ती निवाडा आम्हांला गाय्य आहे.”

“तरमय प्रथम थला तुमचे धनुर्विद्येतील प्राविण्य प्रत्यक्ष पाहू दे.” ती म्हणाली.

तिघांनी त्या गोष्टीस मान्यता दिली घोटघाने लगेच डाव्या पायाने धनुष्य धरून सोंडाने बाण ओढून तोंड सोंडला. त्याने झाडावरच्या एका पक्ष्याचा नेम घरला होता. बाण लागताच पक्षी क्षणापासि खाली जमिनीवर पडला. शब्दवेधीने आणखी एका झाडावर बोलत असलेल्या पक्ष्याला बाण मारून त्याला ठार केले. सव्यसाचीने दोन्ही हातांनी वेगवेगळे बाण सोडून दोघां उडत्या पक्ष्यांना ठार करून दाखविले.

सर्व पाहून घेतल्यावर ती कातकरीण सव्यसाचीला सर्वांततम धनुर्धारी व त्यानंतर शब्दवेधी जसत्याने सांगून जास्त काही बोलल्याशिवाय तेवून निघाली.

घोटघाला राग आला. तो थोरठून म्हणाला—“ए पोरी! तुला काय ग कळते धनुर्विद्येत असा निवाडा द्यायला? जंगलात भटकणारी तू, धनुष्य कस बरायचे हे तरी कळतं का तुला? आम्ही नाही मान-णार तुला हा निर्णय!”

“तुम्हांला माझा निर्णय मान्य वसेल तर तका मानू. तुम्हीच निवाडा करायला सांगितलात. आतां मला या धनुर्विद्येत काय कळते, हे पाहणार आहां का? तुमचे ते धनुष्य आणि बाण खा इकडे.” असे म्हणत त्या कातकरीणीने घोटघाने धनुष्यबाण मागत घेतले.

तिने झाडाच्या टोकाला पक्ष्यांचे जोडपे होते ते दाखवून त्यांच्यामध्ये किती वंतर आहे ते पहायला सांगितले आणि बाण सोडला. “त्या गरीब पक्ष्यांना कां ठार करतेस पोरी?” घोटघाने विचारले.

“तूच पहा!” असे म्हणत तिने बाण सोडला. तो बाण त्या दोन्ही पक्ष्यांजवळ

मधून पलीकडे शेळा व दोन्ही पक्षी दबकले किंवा हलकेंदेषीय नाहीत.

ते पाहून थोडा न सव्यसाची आश्चर्य-चकित झाले. त्या कातकरणीने घनुषबाण धोड्याला दिले व तेथून निघून गेली.

शब्दवेचीने बघलेले वृत्त दोघांच्या तोंडी ऐकले. त्यानंतर तिघांनी राजाकडे जाण्याचा विचार सोडला आणि आपापला मार्ग पारलें.

दयवरा गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारलें—“राजा! त्या कातकरणीने आपले घनुषिद्येतकें प्राविष्य दाखविलें हे खरे. परंतु तिने त्या तिघांत लहान खोर कोण, या गोष्टीचा निवाडा कोणत्या आधारे दिला? ते तिचे तुरी राजाकडे कां गेलें नाहीत? या प्रश्नांची उत्तरे शाहीत असून तु दिती वाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर एकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला—“कातकरणीच्या निवाड्यात चूक नव्हती. सव्यसाची खरो-

होता. कारण त्याने डरविले असते तर इतर दोघांचे कोणत्या तरी अवगत करून घेऊ शकला असता. परंतु इतर दोघांना सव्यसाची होता आले नसते. शब्दवेचीला आवाज ऐकण्याशिवाय बाण सोडणांच येणार नाही. अपघ्न नाइलाजाने धोड्याने प्राविष्य सुपारिले होते. म्हणून इतर दोघांना नेमबाज पाहिले तर म्हणता येईल. घनुषिद्याश्रवीण म्हणता येणार नाही. अशां ते राजाकडे कां गेले नाहीत हा प्रश्न. एका रातटी भटकणाऱ्या पोरीतच घनुषिद्येत इतके प्राविष्य आहे तर तोच धंदा म्हणून करणाऱ्या घनुषांच्यात फार मोठे कोटाल्य असणार यात त्यांना लक्षा राहिली नाही. तेव्हां आपलें हसे करून धंश्यापेक्षा मुकाट्याने धरी परत जाणे त्यांना साहाय्यपणाने वाटले.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताना वेताळ नाहीसा झाला आणि पुन्हा जाचाला जाऊन लोखंडू लागला. (कथित)

डाव फसला

एका गावी शीतापती व लक्ष्मीपती नावाचे दोघे अत्तराचे व्यापारी रहात असत. शीतापती सचोटीने व्यापार करी, तो खरे व उत्तमप्रतीने अत्तर विक्री. या उत्तम प्रकृतीची लबाडी करी. बांगल्या अत्तरात साधे तेल मिसळून ते खरे अत्तर म्हणून विक्री. त्याची ही लबाडी गिःतार्थकांना कळू लागली आणि त्याचा धंदा मंद पडू लागला. तेव्हां त्याने शीतापतीच्या त्याच्यासारख्या लबाडीचा धंदा करायला सुरुवात. परंतु त्याने तिकडे दुर्लक्ष केले.

शीतापतीचा मुलगा रामू स्वभावाकडे फार खर्बक होता. त्याला फितुर करून घेऊन शीतापतीला व्यापारात बोट आवता येईल का या विचाराने लक्ष्मीपतीने रामूला लो रेंव्हा कजे देऊ लागला आणि रामू ने देऊ लागला.

काही काळ लोटल्यानंतर लक्ष्मीपती रामूला म्हणाला—“अरे, तुमच्या कवण्या केवड्याची वाटली वेळल वेतोत का?” रामू म्हणाला—“वेसे चा, जायतो.” लक्ष्मीपतीने रेंसे दिले व रामूने वाटली जाणून दिली.

लक्ष्मीपतीने रामूला विचारले—“काय रे, मी दिलेल्या पैशाचे काय करीत जायतो?”

“कां, मी बाबांना देत जातो.” रामू म्हणाला. डाव फसल्याबद्दल लक्ष्मीपती हात जोडोन दयव्याशिवाय काय करणार?

उद्दामनिर्झर

एक दिवशी विनय नावाचा एक माणूस मध्य रात्रीच्या सुमारास कसब्याच्या गाडी निघाला. तो शेताच्या बोचावरून चालला होता तेव्हा त्याला एक विचित्र माणस दृष्टीस पडली. एक चोर एका झाडाखाली घसून त्या रात्री चालून आणलेले पैसे मोजत होता.

पैसे पाहून विनयचे मन झुकून गेलं. तो आपल्या पावलांची चाकूळ लागू नये या हाटी सांजराच्या पाचलाने एकेक पाऊल टाकीत धुंडे गेल्या आणि तो चांग वसला होता त्या झाडाच्या आड जाऊन उभा राहून चोराजवळचे सर्व पैसे लुकावण्याचे त्याने ठरविले.

चोराने पैसे धोऊन एका पिशवीत ठेवले आणि पिशवी शेजारी ठेवून झितीला ठेवून सोडण्याचे ठरवून धोक लागला. चोरास चांगली झोप लागली असल्याची खात्री

जाणून विनयने हात पुढे वळवून पिशवी बर ठेवून माथ त्याच्या हातावर लगेच कोणाचा तरी हात जोरान पडला. विनयच्या हातातली पिशवी सुटली आणि तो ताल जाऊन झाली पडल्या.

चोराने विनयचे कम घेऊन धावा म्हाणाला—“चोरी करता येत नाही तर चोरी करायला कशासाठी आलास? मूर्ख!”

विनय रडक्या आवाजात म्हणाला—“करता आली नाही खरी!”

“नाड पहा, चोर आपल पैसे अम बाहेर ठेवून झोपेल का? तू खरा चोर असताना तर मला असा सापडलाच नसताना तुला मांजराच्या पाचलाने येतात की पाहिले होते.”

एकटपाने सर्व कामे होत नाहीत, सधोला कोणी साथी मिळेल म्हणून पहात होते.” चोर म्हणाला

तर कायच्या शोधार्थच निघालो होतो मला चे ठेवून!” विनय म्हणाला

“तुला? तुला हे काम सुटोप बनणार नाही” चोर म्हणाला.

“तसे तुको समवून, मी कामच्या गावच्या किती लोकाना फसवून इकडे आलो आहे माहीत आहे का तुला? कर्ज काढत एक ही कर्ज फेडल्या शिवाय गावा-बाहेर पाव कायला आहे.” विनय म्हणाला

चोर पाठघात हसून म्हणाला—“सुद्धा” उद्या ते सर्व लोक तुला बोवत नाही का येणार?

“नाही यणार मी कमवून आला म्हणून म्हणजे पळून आला असे वाटत होय? नाही कालच सगळ्यांचे कर्ज कडायची तारीख होती. सगळ्यांच्या हाता-वर वाटाण्याच्या अक्षता ठेवून आलो आहे तोच मुख्य लबाड्या केल्या त्या मांगतो एकून तुझ्यात बदल होईल बघ” असे म्हणून विनय माग लागला

आदल्या दिवशी गाडी विनय रस्त्याने चालत एका गल्लीत प्रकट असता समोर रामभाऊ बसले तो समोरच्या घरातून तोड फिरवून पहात चालत राहला.

शास्त्रीबुवांनी विनयला पाहिले. त्यांनी त्याचा हात बळज बरबादून विचारले—

‘तुम्हाला कोठे पाहणो आहोत? माझ्या डोक्यात घुळत घुळत कांठे जाणार तू?’

विनय जणुकाही तुक्तेच शास्त्रीबुवांना पाहिल्याचे सोंग करीत म्हणाला—‘तुम्हीच होम शास्त्रीबुवा? मीदेखील असेच घर बांधावे, म्हणतो आहे परंतु या घराची उंची फारच कमी दिभत आहे कोणी चोर मजक चवून बसून आत शिरू शकेल

‘म्हणजे तू स्वतःचे घर बांधणार होय? पहिल्याने माझे पन्नास रुपये देऊन बांधतो चे’ शास्त्री बुवा म्हणाले

“देतो हो! माझे दूरची नातेवाईक एक म्हात्तारी आहे, चितेवर एक पाय आहे तिचा. ती आपली सर्व इस्टेट मलाच देऊन

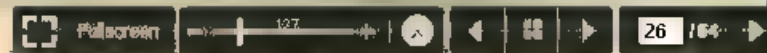

बाणार आहे. मी त्यानवर लग्न बांधणार आहे. एवढ्या उंचीवरच्या घरावर कोणी टक्की मारून चढू शकणार नाही" विनय म्हणाला.

"अशक्य! कोणती माहतीच अन्यला पाहिजे, इतक्या उंचीवर उढी मारणारा!" शास्त्रीबुवा म्हणाले.

मुम्हाला कळत नाही का? मीच नाही का उढी मारून त्या घरावर चढणार? पाहिजे तर त्या पश्चास रूपांचीच येव लावा!" मी म्हटलं.

"मी हारलो तर एकूण खंभर रूपय वसूल करता येतील माझ्याकडून असे वाटलं शास्त्रीबुवांना आणि म्हणाले बरं तर,

पडलो. "पेजमी हारलो. तुम्हाला मी पश्चास देणं आहेत कर्जाची फिटाम् फिर करत ठाका" मी म्हणालो.

शास्त्रीबुवां बाप्ता हात पकडून मला म्हणाले- काय म्हणालास? पश्चास घेऊन त्या पश्चासाची फिटाम् फिट?"

"होय! हे पश्चास अन् ते पश्चास फिटाम् फिट!" मी म्हणालो.

मुम्बुशास्त्री मला पाटलांकड राहून घेऊन गेले मी पोन्त्यावरोबर पाटलांना विचारले 'पश्चास आणि पश्चासाची फिटाम् फिट होते की नाही हो? तुम्हांच सांगा!'

पाटीलबुवा रागावून म्हणाले- का नाही होत? चालू लागो!"

"कधी होईल हो?" म्हणत शास्त्री बुवा बोळू लागले.

पाटीलबुवा जास्तच रागावून म्हणाले- 'तुझं लोकं चिन्म तर फिरलं जमी? पश्चास आणि पश्चासाची फिटाम् फिट होतं मी सांगलो तुम्हां या बाजूला येऊ नकोय."

तंम्हां मी शास्त्रीबुवांना दूर आडून चकून जाऊन म्हणालो- पाटीलबुवा मुझां नाही का म्हणाये? आणि मी त्यांना त्रास दिव्यात तर कोरड्यांचीच शिक्षा होईल.'

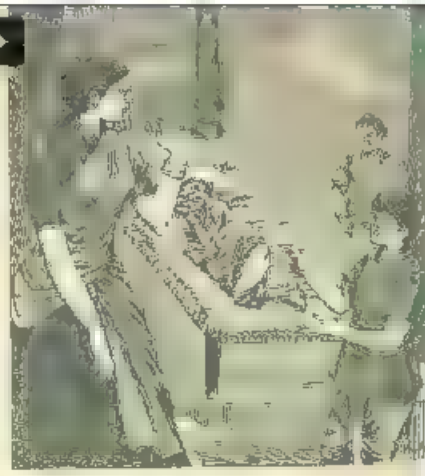
शास्त्रीबुवा मोठ्याने बोरडले. मी त्यांना धडा पोचवून आलो ते कर्जे असे फिटलं!"

विनयनं आपल्या दूसऱ्या पराक्रमाचे वणत केलं त्या दिवशी दुपारो शेतजीनी त्याला घेऊन ते म्हणाले वृक्ष्या माडी फिरत फिरत पाय घासून मऊ माझ उधारीच मत्तर रूपाय आण टुनड'

मी मुम्बुच्या सत्तर रूपासाठीच बाहेर पडलं होतं तम्ही विल्ले ते भिकेचे पैसे मी वापरलं वाटलं का तुम्हांला? तो पहा. त्या घराच्या खोसरीत धाड्या होपला आह ना त्यांना दिले. त्याला कोठून तरी सत्तर रूपये बाबचे आहेत म्हण. आल का विचारलं पाहू या, खतो! विनय म्हणाला.

त्या ओसरती खाटवर चांगला शोपलंका हाता तो म्हणतारा हाराची कडी बाज- कि-बाज एका मुलीने येऊन दार उघडलं विनयनं सुणून म्हाताऱ्याला दाखवून विचारलं कधी विचारलं तर सत्तर दायधं आह म्हणतानं ते तु तात ना त्यांची तुला जाण्ये रा काही नाहीत?'

'मत्तर कर्मे माता एथी आल असतील' एक त्रडी वेडेड तर अपय डमर उपाशी मऊ तरी घाला पायल पाडिज' तर वेद करीत ना मुल्य म्हणाली.

मुलीला म्हाताऱ्याचे वय विचारलं होतं विनयने परंतु शेतजीनी पैसेच वाटलं.

"पाहिलंत! आलेले पैसे दावून ठेवले आहेत, म्हाताऱ्यात! एंकी म्हणजे तुमचे व्यावाचे वस्तु तेवढंच होनील की वरं तर मी जाऊ का?" म्हणत मी तेथून पाय काढला आणि एका झुप्याभाड तपून पाहू लागलो काय होते ते.

म्हणारा उठलं म्हणून शेतजीनी बराच वेळ वाट पाहिली परंतु तो उठला नाही म्हणून शेतजीनी त्याला हलवून पाहिले म्हाताऱ्याने मांडवर किवा कुठे बसेल असे समजून कोरात काध मारली ती शेतजीनी आगली व तो तसाच झोपून राहला.

लाय लायून शेटजी ओठरीतून खाली पडले. त्यांना खूप राग आला त्यांनी उठून ओंखरीत ठेवलेले दांडके घेतले आणि म्हाताऱ्याच्या डोक्यात हाणले आणि म्हणाले “माझे पैसे दे आणि वाटल तेवढा झोप”

शेटजींनी मारलं हे दांडके कोठे पसंस्थानी लागले आणि म्हाताऱ्या किकाळी फोडून घड गार झाला. शेटजींनी तबळ्याचे तीनशे रुपये म्हाताऱ्याच्या मुलाला दिले आणि फाशीच्या शिकतून तबत ची सुटका करून घेतली

त्या दिवशी संध्याकाळी विनय शूरवर्मांना भेटला, तो होता अमीर, परंतु

होता कोणत्या मध्यम वर्गातील होता. घ्यावीत. त्याशिवाय त्याला बोट कुबड होते त्याचे लग्न झालेले नव्हते सावकारी करून तो पैसे मिटवी विनयने त्याच्याकडून दोडश रुपये घेतले होते

तो शूरवर्मांना म्हणाला काय हा सवावी कर्ण डवारी केंद्रुम हात आलाच रिकामा झाला आणि तुम्ही काय घटकान

“मी काय करावे म्हणतोस? परतलो सर्व काय मीच करणार. तुम्हाला गोपान निभावला आतापर्यंत कुरसतच मिळाली नाही.” शूरवर्मा म्हणाला

मला माहीत नाही, म्हणून विचारतो काय हो, तुम्ही इतके दिवस लग्न का नाही करून घेतलेत?” विनयने विचारले

“मुलगी कोण देतो मला?” शूरवर्मा म्हणाला.

“तुम्हांला मुलगी न द्यायला काय लागल हो? त्या वरात पार्वतीबाई म्हणून एक धीमत बाई राहते तिला तारा नावाची मुलगी आहे. लग्न आहे. मुलगी म्हणजे तुमच्या सारख्या बोर धीमताला देऊन लग्न करायचे आहे पार्वतीबाईना आपल्या मुलीचे. विचारा जाऊन. पार्वतीबाईना माकडे आणि कुत्रे म्हणजे जीव की प्राण माकडासारखा आहे अमुक मनुष्य म्हणजे म्हणजे तिला तो फार आवडतो कुण्या

शोधत बिसरत तका म्हणजे झाल

वे घेऊन पैशाची गोष्ट शूरवर्मांना काढली नाही आणि पार्वतीबाईच्या घरी मला नित शर उघडून विचारले-“कोण पाहिजे तुम्हाला”

मं तुमच्या ताराला पाहायला आला आहे तुमचा भावई होईल म्हणतो. शूरवर्मा म्हणाला

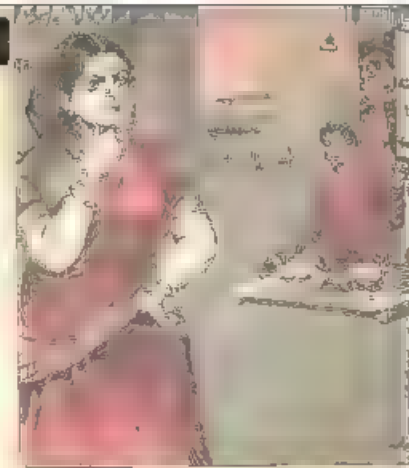
पार्वतीबाई वरात गेली आणि बूड पटकून शर करायला कढई तापत ठवली. परत यऊन शूरवर्मांना म्हणाली-“माझ्या ताराचे केवढ नशीब” तिच्याविषयी तुमचे काय मत आहे?”

शूरवर्मा तिची साक्षात्पणेच जणूकाही करीत म्हणाला-“हे काय विचारायला हो? ज्ञान माकडासारखी आहे

“दर जावई बापू! मला कधी तुमच्या घरी घाव लागल तर चार दिवस ठेवून घ्याल ना?” पार्वतीबाईंनी विचारले

“कुठ्यासारखं ठेवीत तुम्हांला कमी करीत घाटण का तुम्हांला?” शूरवर्मा म्हणाला

पार्वतीबाई मडकळी. वरात गेली ज्ञान तापलं उलगण घेऊन बाही आणि शूरवर्मांच्या पाठीवर तीन डाग ओढण चालता हो, मूळ कोठला. तुझ तोंड

पाहून कोण मुलगी देईल रे तुला?’ असे म्हणत शूरवर्मांना घक्के देऊन वराबाहेर काढले तिन

शूरवर्मा बोवा काळोख पडल्यावर घरी जायचा विचार करून वाट पहात बसला तेवढ्यांत विनयन त्याला गाठले आणि विचारले-“पैसे घेतल्या शिवाय निघालात का हो? पार्वतीबाईंनी विरह्या गालते, दोन एक?”

“गप्प बस बाबा! हे सर्व तुझ्यामुळेच झाले, तू पैसे द्यावी गरज नाही. परंतु ही गोष्ट दः कायची त्या कामाला कळता काय नव्हे, एवढे मात्र लक्षात ठेव पाव- भर पसरेल ही बातमी.” असे म्हणत

गुरुदश्याने विनयच्या हातात पचवीस रुपये ठेवले-आणि निघून गेला.

विनयन सुद्धा पावतीशार्ङ्ग्या हातचे पाठीवर डाग ओढवून घेतले होते. सूर-शम्यनि 'तको तको' म्हणून किती म्हटलं परंतु निकट दुर्लक्ष करून विनयने स्वाच्या दायांना कुजविले आणि काळोख पडल्यावर गावाबाहेर पांय काढल्याचे सांगितले.

विनयचा सर्व पराक्रम ऐकून पोर म्हणाला- 'तुझ्यासारखा बिलवर आणला कोडे पाहिला नाही. परंतु या सर्व परा-क्रमाचे चांगल फळ तुला मिळाल अहाल तरी त्यान तुझी अवकल कोडे ती नाही. दिवली रामसाहसी होता आठा मी अमनो तर मी तुला डाव्या हाताने चचलून त्या घरावर फसला बसता शेटबांच्या बावलीत म्हणशील तर म्हानमरा भगदी जनपक्षित पणच मला नाही का? म्हणून तुला फावले सूरचर्मा पार्वतीच्या फटात पडला बसता तर तो तुझ्या जवळून दुपट निघत येई वसूल कंवाशियाय राहला

कीचा नाहीत, एवढे मात्र खरे

चोर निघून गेल्यावर विनय शर्या खालीच असून विचार करू लागला. कर्ज काढायचे व उभारी करायची म्हणजे त्याला भीती वाटत होती. या विचाराय मोठ्या शहरातल्या त्याच्या कर्ज देणारा मनी कर्ज दारा वरूनचांगुला कायचा नाही विद्या नाही, आर्थीय हातात नाहीत रात कसे मरायचे?

उनाडायची बैठ होत आली होती. लोक शतावर कामाला निघाल होते विनय उठून उभा राहिला "मी काम करायला तयार आहे मी घेऊ का तुमच्या दरोबर?" त्याने त्यांना विचारला

"चल की, त्यात विचारायचे काय? पण काय करावं म्हात्म्या, ते म्हणाले

विनयला उपजेविकडे एक सावन मिळाले. तो त्याच्या दरोबर मूसादया पासून सुसमि होईपर्यंत काय करून गार मरू लागला

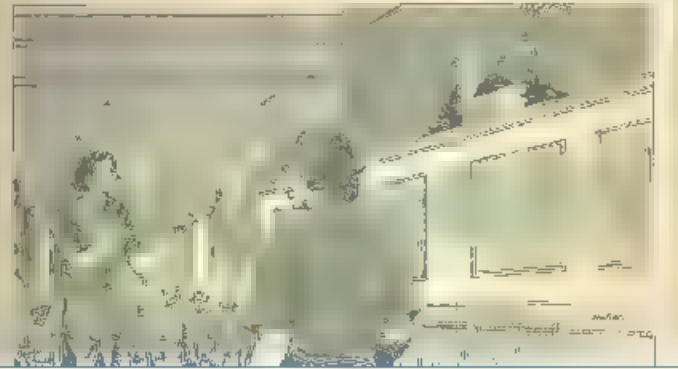
निवाडा

गोपाळ नावाच्या एका मित्राने मुख्यतः स्वायत्तताचा अन्वय केला, विवाहाचा मूळ कळत हो बरी निवाला तेव्हां तुम्ही पुढीलपणे म्हणून त्याला एक हजार वगळ सांगितले.

तेव्हां गोपाळ म्हणाला 'मुख्य' मी आता नाही देणार मी पांयना हा मुलाच्या म्हणजे मी होत काय देऊन दूरून हा माष्टत माळला दिलो. मग तो निवाला म्हणाला 'मुल्ले त्याच्यातून काढून देऊ एक हजार बराह गण अक्षयाची तकार मांडविता

त्याच्याविषात त्याला बोलून विचारले-"घाबर तुले काय म्हणचे आहे?" "मुल्ल्यानी याक्ष्याकडून शुद्धताचा म्हणून एक हजार रुपये मागितले हो गोष्ट छत्री आहे मी परतला कज्जा विफल्यावर ती एकदम देतो, हे कडून केले होते हेवेळीत खरे आहे परंतु आपण माग्याकडून त्यांना एक हजार बराह देविलेन तर मी परतल्याच कज्जात डारल्यासारखे होईल आणि त्यांना शुद्धताचा देण्याची मदत पाहण्यासाठी या कज्जात मी विकतो तर त्यांना मी छाव्याचो एकदम मी देण्याची गरज नाही मागाच तुम्ही दिलेल्या निवाड्याचा अर्थ होईल" गोपाळ म्हणाला.

स्वार्थाप्रमाणे काय निवाडा जावा मुक्ता म्हणत या कज्जाची चवकशी जायली तब्यर वर्तमान विचारातला वण्टाचे त्यान नातिले

एका मावात जनक नावाचा एक छोटी व छोटवुडीचा मगूस रहान असे वैजासळी तो वाटल ते काम करावया मिळ असे. जनकाचा मुलगा आवाश्या अवदी विरुद्ध होता तो आपल्या मावापासून पन्नास वेलावरच्या एका व्यापाराच्या गावी एका व्यापाऱ्याकडे नोकरी करीत असे. म्हणून त्याला आपल्या गावी राहणे खूप मगूने दोन वर्षांपूर्वी मुलाची आई वारली जनकाला दोन वेळाचा संपाक करून वाढायला कोणी राहले नाही तेव्हा त्याने मुलगा नावाच्या एका मुलीची मुलांचे लग्न करून देऊन तूत आणली. मुलतेचे वडील घरचे धीमंड होते त्यांनी जांबयाळा हुंग व संसाराला लागणाऱ्या जनक वस्तू लमनाच्या वेळी दिल्या.

मुलगा स्वभावाने व अंगाने थोडी नाजूकच मुलगी, परंतु हुशार होती. लग्नापूर्वी

तिने घरीच आपल्या खुलवाजवळ थांडा बिद्याभ्यास केला होता त्याचे नाव देवदन होते ते धाळामास्तरची करीत थोडी जाड शर्मेची मुद्धा त्याला माहिती होती.

मुलगा सासरी आली ती घरची मोलकरीणच ह्याकी, घरातली भाडाकुडा घामण व कपड घुण श्री काममुद्धा मुलगा लाच करानी लागत नवरा परगावातून मधून मधून दोन तीन विवस येई नितकंन दिवस थोड आनंदात जात गाको घरातली चाकरी तिला सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत करावी लागे. तिला मको जीव वाटू लागले जनक मुलगा कधी बाहेरी जाऊ देत नय नयन ज्ञान्यावर दोन वर्षांत फक्त एकदाच मुलगा मवच्यावरावर माहेरी गेली दाना दोन वर्षे आली तरी मुलच्या पाटा

एकाही नातवंडाने तोंड यहायला मिळाले नाही म्हणून जनकाची ओरड यानुच

जता एक दोन मा रामुला म्हणाला या वापकोळा दे सोडून दुसरे लग्न कर आपल गावकरी गंगाधरराव आहेत ना, गावी मुलोजना कधी नक्षत्रावारही मुलगी आहे तिच्याशी लग्न केलेस तर इगावर चांगल, हुडा देईल. पाच एकर चांगली भूमी व बघीत बेईल आणि बर हजार दन हुडाग राख वंडेल

तो म्हणाला— मुलतान कोणती चूक केली म्हणून तिला सोडू म्हणता? मुलोजनता तरी मूळ होईल हे कशावरून? माहया कपाळ्यावर कदाचित निगूत लिहिजे नयल दहात?

तरी जनकाने आवा सोडली नाही. मुलाने दुसरे लग्न करून घ्यायचा तडू कधी काहीन नोस्त नसे

फक्त लोखीपणामुळच होता गंगाधरच्या सोतावर व पैशावर जनकाची वज्र होती मुलोजना फक्त तिचे भावच होते कारण तिच्या एका डोळ्यात फुल पडल होते

मुलगाच्या माहेरून तिला भंडायला दर महिन्यात कोणी तरी येई आणि बगेवर कापडचुंगड भाजीपाला व काही तरी गोड्याड आणी. म्हणून त्याच्या मण्या-जाण्याला जनकाकडून अटकाव नव्हता. मुलगाची आई प्रत्येक वेळी मुलीला पहावेले पाटले म्हणून निरोज पाठकी परंतु जनकाने मुलगा एकरावेसील पाठविले नाही समोर मासत्याची कसे बोलायचे म्हणून मुलगा कधी काहीन नोस्त नसे

एकदा सुलताचा चुलता स्वतःच तिला सेंटायला आला म्हणाला- "तुझ्या नाकाचा जप करते आहे तुम्ही आई तिन अंधाराने धरले आहे. तू भेटण्याशिवाय ती बरी होणार नाही असे बंध म्हणत आहेत."

सुलतेची धोंड गळघातून काढायला चांगली संधी चालून आल्यामागवे जन्माला वाटल ती देवदत्ताला म्हणाला- "मी तिला कागळामा दिवस पाहून माहेरी पाठवून देतो" ते ऐकून देवदत्त निघून गेला.

जन्माने बगच वेळ विचार करून पंगडगला मनानलो गोष्ट कळविण्यावर ना दजारा वस म्हणाला- "सुलतेची धाट

बायलां पाहिल्या घाहून चांगल अरव अंगच राख नाही.

जन्मकचरी आल्याला सुलतेचा म्हण ना सुलवाई. मी उधा तुला माझी पाह- वायचे म्हणतो आहे परंतु एक अट आहे ती तू मान्य केली पाहिजेस."

मासजी! कशा सर्व मान्य अट सुलता म्हणाली.

'ही पहा, वाटली तू परत घांता या वाटटीत सवानी चकित करीन असे माझी तरी घडून परत आल पाहिलेस का? तस तुला करतो आल तशी तर तू परत येण्याची मुद्धा गरज नाही राहूच दुसरे लल करून देईन" अन् मासून जन्माने एक विचोळ्या ताराच गाळ वाटली सुलतेच्या हातात विली

सुलतान क्षणभर डोळ मिटून वचार केला व म्हणाली- "मासजी, कळत नस

'ही अट तू मान्य केली आहेस नय ना?" जन्माने सुलता जास्त जोर देऊन विसारले

'होय, मान्य आहे. परंतु माझी मुद्ध एक अट तुम्ही मान्य केली पाहिजे मासजी! अट म्हणली म्हणजे दोन्ही काजूनी मान्य घाली पाहिजे. होय की नाही?" सुलतेने विचारले तुम्ही काय अट आहे, ऐकू तर न'

जन्माने विचारले

'मा तुम्हा अट कबूल करून ती पुरी करतो तर मी पंधर राहूक पाहिजे अस होता कामा तये मला वाटल व सोबोच असले तर शाक्याबरोबर मला त्या गावी मावडा मिळाले पाहिजे." सुलताने ही अट घालली

जन्मने विचार करून ठराविले की मास अन् पुरी करण विला मूळीच प्रत्य नाहं" नशा तिची अट मी पुरी करण्याचा प्रयत्न करूचन नाही म्हणून त्याने तस ठाकार दिले

सुलता आपल्या सामन्याला देवळात घडून गेली आणि देवासमोर तिने व सामन्याने जापापस्या अटी सांगून आणा-

नशा घेवण्यानेंहर सुलता सामन्याने

विलंली वाटली घडून माहेरी निघन गेली

'ही वाटली कसली न?" आईवडि- लांनी व वृलन्याने सुलतेला विचारले

'मी एक वमत आहे माडया मामंजीनी मला मोडाचिटी देवावली आहे." असे सांगून मुलतेने घडलंले वृत्त मागितले

देवदत्त ते सर्व ऐकून स्मित करीत म्हणाला- एवढेच ना? त्यासाठी तू मूळीच काढली करण्याचे काण्य नाही इतके दिवस पाह्या जादूची गरज कधी कोणाला भासली नव्हती आता तिचा नवकीच उपयोग होणार तू बरेच एक वास्तवडाभर मगदी बर्फिकीर होऊन रहा मी तुझ्या मानन्याचे होके ठिकाणावर आणलो. तू

अर्तसा वा बाटलीत नक्कीच काही तरी अदृश्या घडून जातील."

देवदत्ताने एका काचेच्या बंड तघ-राळेसारख्या भांडपात हरभऱ्याच्या डाळीचा आमटीसारखा आंबट डब ठवला आणि बाटलीच्या तोंडातून मोठं अंढे एक थंड त्या द्रवात पंधरा दिवस ठेवले नंतर ते काढून पाहिले तर अगदी मऊ झाले होते. त्या स्थितीत स्थाने ते बंड हळूहळू दाबून त्या बाटलीच्या तोंडातून वात झुप-सून बाटलीत झोडले. नंतर त्याच तोंडावाटे बाटलीत अडगार पाणी सोडले हे अडे पुन्हा पहिल्यासारखे फुगून कडक झाले.

सुलता सासरी पोचण्यापूर्वी रामूला निरोप गला होता तो सासुरवाडी आला गुलतबरांचर ना निचे भाईवडील व चुलता मंगळ जनकाच्या घरी गले

सासरी पोचताच मुलाने सासऱ्याला ते बाटली दाखवून त्यान मागितल्याप्रमाण त्या बाटलीत सर्दीना आश्चर्य वाटल अशी एक वस्तू मागल्याचे दाखविले.

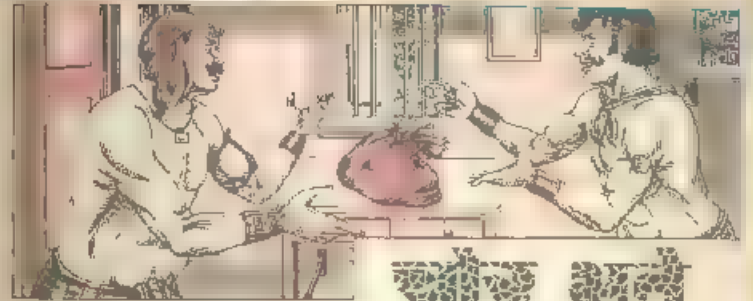
अनकान ती बाटली हातान पकून खालीवर करून चारीचाजूला कोठे असाच तर घेतली नवही ना वा गोष्टीची वाचा करून घेतली. परंतु आत अंढे होते, को गेले एक आश्चर्य करण्यासारखीच गाफट होती एवढे मोठे अडे इतक्या दानेक तोंडातून वात कसे गेल "

"हा खऱ्याच नमस्कार आहे आहे ना माय, मासकी?" सुलताने विचारले

होय, आहे कळू!" पडलेल्या स्वरात जनक म्हणाला.

"म्हणजे तुम्ही घातलेली बट पुरी केली भी आता धाकी बट तुम्ही पुरी केली पाहिजे अला झाच्याबरोबर ह्याच्या कामाच्या बावी पाठवा आता सुलता म्हणाली

त्यानंतर तो आपल्या तपक्याबरोबर जाऊन त्या मोठ्या गावात राहू लागले दावांचा समार सुखाच झाला आता स्थाना दोन मुलं वाहेत-एक मुलगा आणि एक मुलगी

चोर चुरी

एका गावात दोन चोर होते एक चोरी करण्यात वस्ताद होता तर दुसरा निसरून पळून जाण्यात पराईत होता दोघ परस्परांका मदत करीत आणि अशातून त्यांचा चोरांचा घरा खूप चाल

एकदा त्या गावचे भटजी घराला कुलूप लावून बाहेरला बरोबर घऊन परगावो गेल चोरांना मधो सापडली दोघ रात्री त्या घरात शिरले आणि घरात जे काही हाने लमले ते सर्व घऊन बाहेर पळून जाण्याचा केत करू लागले.

स्वाध नेळी एका घेतकऱ्याला चोरांचा मद्य आला आणि तो मोठयाने ओरडू लागला-"चोर, चोर!" ऐकून गावकरी धावले आणि त्या भटजीच्या घराच्या चोरी वाजून वेडा देऊन उभे राहले

चोर धावले काय करावे त्यांना सुचना. पाठघा वेळाने पळून जाण्यात पटाईत

असल्या चोर दुसऱ्याला म्हणाला- 'मित्रा' असे धावतून चालणार नाही काही तरी उपाय काढून घेऊन पाव काढला पाहिजे" असे म्हणत त्याने एक युक्ती सुचविली

त्यानंतर दुसरा बायको स्वरात बाहेर ज्या लाकाचा एक आईल इतक्या मोठयान म्हणाला- 'ही राडबड कमला रे ?

दुसरा आगला आवाज बदलून - 'ह मव फुकट आई ग वेडे वाहेत सर्व लोक! आपण भुवे आहो हे स्थान माहीत नाही चोर सग पून ओरडा करीत आहेत. आपण आलो हीच युक्ती केली. ह्या भटाच्या घरात आपल्याला काय मिळणारआयला? यथे कोबडी वकऱ्या मंदरे काही तरी असेल तर ना उवाडायची वेळ आहे आपण पाटलाच्या घरात शिरू वा आपल्याला हवी तितकी कोबडी वकऱ्या व मंदरे मिळतील सामला. उवाडण्यापूर्वी आपल्या विळात जाता येईल."

आपही आवाजात - हळू मून म्हणाले-
 "बरे मामा 'आपण समज केलं या'
 बाहेर जा आकाशो हे सर्व एकच व
 म्हणजे भक्त आहोत हे मते! चला
 पाहू नुसते आऊन मागे या यांच्या
 श्रम विनोद भूतं अस आपसत
 ठरवून सर्व लोक पाटलाच्या घरी
 पोचले.

ते लोक दिकडे निघून गेले व इकडे
 चार मोठमाठी मांडोडी डोक्यावर पाठीवर
 घऊन पसार झाले.

गलका एकून पाटील बुवा घाबरून
 बाहेर आले

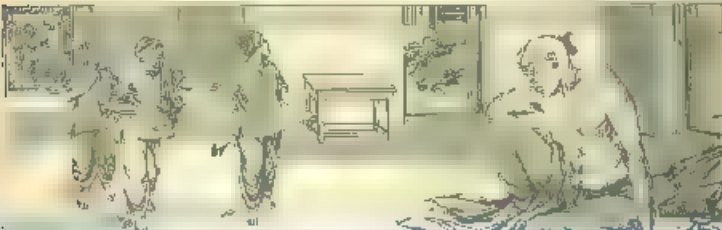
"क्याला हो कुंभाळा! मुले विरगला
 शेत आहेत तुमच्या घरात कांबडी मळरे
 आणि वकन्या मारून खातील अटजी-
 बुवांच्या शरात फिरली होती तेथे त्यांना
 काही खावळा मिळाले नाही, म्हणून तुमच्या
 घराकडे धावली" लोक म्हणाले.

ही गोष्ट एकट्यादुकट्याने नाही सांगि-
 तली श्रव्येक श्रवण तेथे म्हणाला तेव्हा

आपला तराण्या चारोबाजूला गळ्यात
 व गोठ्यात बंदबंदनासाठी घातलेकी
 नमक शनास पळविणारे पक्षिक पाहला
 ज्या दुकमावजन घेऊन त्यांना मारे
 करवुण्या ठरले माईच्या ते घाता जाऊ
 केला मार्चक पाहाराकरी पाटलाकडेन
 अश्रिसे घेऊन आपापल्या घरी गेले

बुवांच्या दिवशी अटजी सौभाग्यवतीसह
 परतले लोकोनी गावात रात्री घाललेले
 वृत्त सांगितले भरजीमा हाथसे वाचून
 परतु घरात जाऊन पाहतात तर मुलांचा
 एक शोरादेखील दिसला नाही चरनी
 सर्व घर झाडून नेले होते भटलोवृत्त या
 गावकऱ्यांना खूप धिब्या दिल्या म्हणाले-
 "सर्व आषाढे होते आणि बाहेर जात
 बाकी वकन्या राणी होती कोठे? घरात
 बात शिस्त सर्व लांबविल आणि हे लोक
 त्यांना मुले समजून निघून गेले

पाटीलबुवाले म्हणाले-"लोक तरी काय
 मूर्ख आहेत? उगाच मल्ल बाबरवून साहल
 होत आणि बंड विडोत गेले"

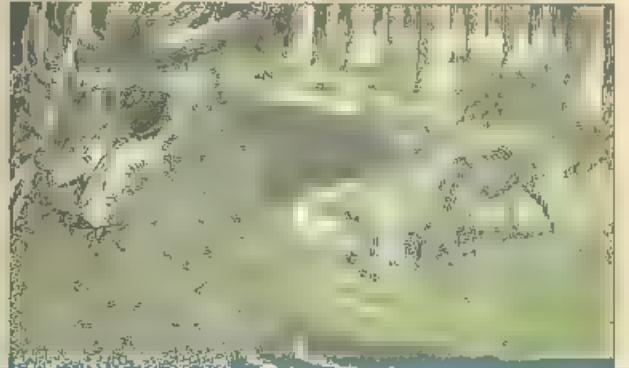
शिकाऱ्याचा मुलगा

एका शिकार्याचा एक मुलगा होता तो गहरी शिकारगर्भ करत तेथे पाणी कुकन
 बोट घालवी पकड करणाने मुलगा जोवरून घटनेत बाढा गाऊ सता अ
 वाचन काही शहरात जाऊन गेले त्याच्या हातून ते मिळाले ते पकडून
 करून घेतले ते

मुलगा शिकारीला निघाला बघाच वेळे तो जवळून हिडला फिरता परतु त्याला
 पकडलीन जवळीर दिसले नाही ठन्हात बगबण फिरव्यामुळे त्याला तडान लसली
 लक्षण तो एका तलावाच्या काठी पाणी व्यामला गेला तेथे त्याला पाणी पीत
 पक्षन्या एक मधा व एक हरण दिसले

सर्वेच तो धावत घरी गेला आणि बापाचा विचार लागला- 'बाबा' तो पाणी पीत
 होता तेथे मला एक मधा व एक हरण पाणी पीत असवेले दिसले म्हणून काय पाहिजे
 त्याला की मधा ?"

"बरे छुट्या तो बनावरे नू तेथे आईसत तुझी वाट पहात राहतील, असे वाटले
 का तुला?" आप काळजीत पडला, पुढे हा मुलाचे कसे व्हायचे ?

मदबुद्धी

एका गावात एक मदबुद्धीचा मुलगा रहात असे. तो एका व्यापाऱ्याकड काम मागायला गेला. तो व्यापारी बघडपाचा व्यापार करी. त्या व्यापाऱ्याने विचार केला की या मुलाला काही सरी कामाला लावावा, तो मजुरी करव्या लायकच मुलगा होता. तरी व्यापाऱ्याने त्याला प्रोत्साहन देण्यासाठी एक काम द्यावे ठरविले.

व्यापाऱ्याने मदबुद्धीला कापडाचे एक टाण दिले व बाजारात हिंडून फिरून किवा एका आगी बघून ते विकामला सांगितले.

परंतु मदबुद्धीला काय करावे चुनेना त्याने व्यापाऱ्याला विचारले-“काम हो हे कोणत्यामावान विकू म्हणता?”

व्यापारी हे समजून की त्याला कापडाची व किमतीची घोडी फार कल्पना

अमन म्हणाला- काही नाही व एक आषा इकडे किवा एक आषा तिकडे.”

मदबुद्धी सगळे कळव्यासारखा ते टाण घेऊन मोठ्या बाजारात जाऊन बसला. काणी येऊन दिघारले की हे टाण केवढ्याला दे की ती म्हणे “एक आषा इकडे किवा एक आषा तिकडे. वाहून काही घेणार नाही. लोकांना ते काही कळत नव्हते. कोणी वेडा पोर दिसता आरे अस समजून लोक हसत पुढे निघून गेले.

एक तरुण मनूष्य हे सधे म्हणत उभा होता. तो मदबुद्धीजवळ येऊन म्हणाला- हा घे एक आषा या हातात आणि हा एक आषा त्या हातात आणि दे ते टाण, मी घेतो.” आषा इकडे व आषा तिकडे याचा अर्थ हाच असला पाहिजे असे मदबुद्धीला वाटले व त्याने दोन आषा घेऊन ते टाण त्या माणसाला दिले.

मदबुद्धीला भयको पास वेळी त्या भूक लागले त्यान दोन आषा देऊन एका इकानात एक गाव्याची विकत घेतली व ती व्यवस्था घेऊन काठतरी लायला नसण्यासाठी त्यान गाढू लागला. नवदपान त्याच्या गळामाग- घडून एका कुठ्याने ती पावरोटी घडून गेली.

मदबुद्धीला फार भूक लागली होती. तो त्या व्यापाऱ्याकड गेला आणि म्हणाला- तुम्ही मला एकाच एक टाण दिकून बांगलो बघा वीस बिली असतील तर अशीच आतापर्यंत विकून नसती का टाकली?”

“सू विकलेस त्या ठाणाचे पैसे दे आशी असा घडून जा हवी तिनकी टाक! व्यापारी त्याला म्हणाला.

“टाण विकून पैसे मिळाले त्याची पावरोटी विकत घेतली होती सायला. तो एका कुठ्याने ओढून नेली. मी अगदी खरे शपथ घेऊन सांगतो, एक तुकडादेखील लागला नव्हता हो!” मदबुद्धी म्हणाला,

ते एकून व्यापाऱ्याला भवकर राग आला. तो ओरडला-“काम म्हणतोस! पावरोटी विकत घेतलीस! त्या टाणाची किमत येथे मोजून पुढे डब, नाही घर डाकें फाटीत तुझ!

मदबुद्धी एक क्षणभरदेखील तेथे थांबला नाही. तो तेथून पळाला आणि कुत्रा

रोटी सात जेथे उभा होता तेथ वंगला परंतु कुत्रा तेथे नव्हता त्या कुठ्याला सापसत तो निघाला. सापसत शोपसत तो कुत्रा मिठाईच्या एका दुकानासमोर टाकलेला पात चाटत असलेला दिसला. तो त्याच्यावर ओरडू लागला-“माझे पैसे! माझे पैसे!”

तो कुत्रा त्याचे बीरकणे एकूच म्याला व बाट फुटल तिकडे गळू लागला. शकटी तो एका श्रीमंताच्या घरात धिरला. मदबुद्धीने लागला पुढचा काही एक विचार केला नाही आणि त्या घरात धिरला. त्या वेळी त्या घराचा मालक पैसे मोजून पिशव्या भरित हाता आणि

चमत्कार अंगाशी अमला

फार जुनी गोष्ट आहे. विदर्भ देशात एक राजा राज्य करीत असे त्याला कोणी अद्भुत चमत्कार करून दाखविला की राजा त्याला मोठे बक्षीस देऊन त्याचा सत्कार करी

त्याच राज्यात प्रवर नावाचा एक मंत्रिक होता त्याचा रसायन शास्त्राचे ज्ञान मान्य होते त्याने पुष्कळ प्रयत्न करून एका रसायनाचा कोष लावला. कोणी ते रसायन पिण्यापूर्वी आपल्या अमूक रूप मिळाने असे झेपून रसायन घेतले तर त्याचा ते रूप नक्की मिळेल अशी त्याची खात्री झाली होती परंतु तो चमत्कार दाखवून राजाकडून बक्षीस मिळविण्याचा त्याने प्रयत्न केला नाही कारण ते रसायन पिऊन इच्छितेले रूप मिळाले तर पुन्हा स्वस्वरूप मिळविण्याचे रसायन तयार करण्याची रीत त्याला माहीत असली तरी

ते रसायन गंधार करावला लागणारी एक वस्तु मिळाने त्याचा अभाव वाटत होते. म्हणून त्याने आपल्या रसायनाचा चमत्कार दाखवून राजाकडून बक्षीस मिळविण्याची हात भरली नव्हती तरी राजाला रसायन दाखवावे की नाही या द्विविध मानसिक अवस्थेत त्याने ते रसायन राजाला एका पेल्यात ओतून दाखविले व म्हणाला—“या रसायनाचा जो परिणाम होईल त्याची तोड अद्याप माझ्या जवळ नाही त्यासाठी लागणारी वस्तु अद्याप मिळालेली नाही म्हणून मी या रसायनाचा प्रयोग केला नाही तेव्हा हे रसायन एक अद्भुत चमत्कार मागून आपण मला बक्षीस देऊ शकल्यास मी आपला फार आभारी होईन.”

राजा म्हणाला—“परंतु या रसायनाचा प्रत्यक्ष परिणाम पाहिल्याशिवाय हे रसायन

तुम्हालाच तसे आहे या गोष्टीवर विश्वास ठेवता काय? तू आपल्या मुलाला ते पाहून दाखव.” त्यानंतर राजाने त्या रसायन शास्त्रज्ञाच्या मुलाला बोलावून अशाचप्रमाणे त्या शास्त्रज्ञाने गमावल्या करून एक झटले तरी राजाने त्या मुलाला विश्वास—‘बाळा, तू पक्षी होऊन आकाशात उडणार की हरण होऊन उड्या मारणार? की हुत्तो होणार?’ कोणती ही गार मलात झेपून हे रसायन मी

या शास्त्रज्ञाने पुन्हा पुन्हा विनंती करून पाहिली परंतु राजाने त्याचे ऐकले नाही शास्त्रज्ञाच्या मुलाने हरणाचे स्मरण करून रसायन पिऊन टाकले. त्याबरोबर तो हरण झाला वेश खू लागला

राजा म्हणाला—“तू रहतास का? तू हे बक्षीस घे तुझ्या चमत्कारपूर्ण प्रयोगाकरिता तुझ्या चमत्कारपूर्ण प्रयोग करून मला स्वतःचे रूप मिळेल असे रसायन मागून काढ

“या महाराज, त्यासाठी हवी असलेली वस्तु कधी काय मिळणार?” शास्त्रज्ञाने विचारले

“सांग तर नाव! मी मिळवून देण्याचा प्रयत्न करून पाहतो” राजा म्हणाला

‘महाराज, राजघराण्यात ज्योत्स्नंदास एखाद्या उलटलेल्या राजपुरुषाचा एक डोळा या प्रयोगासाठी हवा आहे.” शास्त्रज्ञ म्हणाला

राजा म्हणाला—एवढेच ना माझी मनुष्य कोणाले देणाऱ्या राजा वमाची उलट-

मला आहे त्याला त्रिकुल त्याचा होळा काढून देतो." राजा म्हणाला

शास्त्रज्ञ ब्रह्मरूप आपल्या हरण रूपाने असल्यामुळे घडून घरी गेला. राजाने बलिघावी रक्कम शास्त्रज्ञाकडे पोचली केली

विदर्भ देशाच्या मुबराजाचे वय शास्त्रज्ञाच्या मुलाएवढेच होते. दोघे मित्र होते. दोघे सहपाठी होते. ती आपल्या मित्राला भेटण्यासाठी त्याच दिवशी शास्त्रज्ञाच्या घरी आला. शास्त्रज्ञाने घडलेली गोष्ट त्याला सांगितली म्हणाला- "जे हे रसायन तयार करून स्वतःचा कुठलाय केला." असे सांगून त्याने आपले ते अद्भुत रसायन त्या मुलाला दाखविले. मुबराजाच्या घनात हरण रूपाने आपल्या मित्राला भेटण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने मागचा पुढचा विचार न करता हरण होण्याची इच्छा करून ते रसायन पिऊन टाकले. दुसऱ्या क्षणाला मुबराजाचा हरणाचे रूप आले. मुबराज

बरोबर आलेले शिपाई त्या हरणाच्या घरात राजाकडे गेले व त्यांनी घडलेली गोष्ट राजाला सांगितली

राजाला काय करावे व काय नव्हते, हे सुचले. त्याने कोशात मरेवाच्या ज्वर प्याची जी फुगारकी दाखविली होती ती ज्वरघात दाखविण त्याला ज्वरघात त्याला कैद करण्याची गोष्ट तर सोडाच त्या रेंवळ मरणा होत्या.

शास्त्रज्ञाचा मुलगा हरण झाला तेव्हा राजाच्या घनाला काही वाढले नाही. परंतु स्वतःच्या मुलालाच जेव्हा हरणाचे रूप मिळाले तेव्हा मात्र त्या रसायनाची तोड शोधण्याची काळजी राजाला वाटली. त्याचे स्वतःचे वय पन्नासावर होते म्हणून त्याने आपला बाबा काढून शास्त्रज्ञाकडे दिला.

शास्त्रज्ञाने आपला प्रयोग पुरा करून नवीन रसायनाचा शोध काढला. ते प्याल्यावर युधराज व शास्त्रज्ञाचा मुलगा दोघांना स्वतःचे रूप मिळाले

किमतीतला फरक

श्रीकृष्णदेवराय हे साहित्य प्रेमी म्हणून प्रसिद्ध होते. देशातल्या घोर विद्रा-
माना आरंभपूर्वीच बोलून ते त्यांचा
सत्कार करीत. देशातले दूरदूरचे कवि
व पंडित त्यांच्या दरबारात येऊन
आपल्या प्रतिभेचे प्रदर्शन करून देव-
रायांच्या समक्ष करीत व सम्राट
त्यांचा मानाची वस्त्रे देऊन त्यांचा सत्कार
करीत

सम्राटाच्या राजधानीत रामशर्मा नावाचा
एक गरीब पंडित रहात असे. त्याचे काव्य
सामान्यच होते. परंतु सम्राटासमोर आपले
काव्यवाचन व्हावे व सम्राटाकडून आप-
ल्याचा मोठे बक्षीस मिळावे अशी त्याच्या
मनाने महत्वाकांक्षा होती. म्हणून त्याने
पुष्कळ मेहनत करून एक कविता रचली
व दरबारात आऊन आपली कविता वाचून
दाखविली

सम्राट स्वतः घोर कवी होते. त्यांना
काव्याचे मूल्य कळत होते. म्हणून राम-
शर्माची कविता ऐकून सम्राटाचा कौतुक
करण्यासारखे त्यात काही विसर नाही
तरी सम्राटाचे दरबारात आलेल्या पंडिताला
रिकाम्या हाताने पाठवायचे नाही असे
ठरविले असल्या कारणाने रामशर्माला एक
पारितोषिक दिले.

रामशर्माला त्या गोष्टीचा राग आला.
त्याने सम्राटाची त्याबद्दल निंदा केली
म्हणाला- "आपल्या काही खास ज्ञान
पंडितांचाच सम्राट मोठ्याने पारितोषिक
देतात, माझ्या कवितेत व त्यांच्या कवितेत
काय अंतर आहे हो?"

सम्राटाला ते ऐकून वाईट वाटले, परंतु
ते काही बोलले नाहीत. तिम्मरसु नावाचे
त्यांचे प्रधान सम्राटाकडे कानात काहीतरी
सांगून बाजूला गेले

दुसऱ्या दिवशी अनपेक्षितपणे राम-
शर्मांच्या घरी दोन व्यापारी साड्या
विकायला येऊन आले.

रामशर्मांच्या पत्नीने साड्या पाहिल्या
व आपल्या आवडीची म्हणून एक गिवळघा
रंगाची साडी निवडली. रामशर्माने गुलाबी
रंगाची साडी निवडल्याने बाल्याविक तोच
साडी चांगली होती. रामशर्माने दोन्ही
साड्यांची किंमत विचारली.

व्यापाऱ्यांनी त्या दोन्ही साड्यांची किंमत
प्रत्येकी ब्रॅडर रुपये असल्याचे सांगितले.

रामशर्मांना आश्चर्य वाटले. त्याला
वाटत होते की गुलाबी रंगाच्या साडीची
किंमत जास्त असेल, परंतु रामशर्मांची
बायको म्हणाली— 'हं व्यापारी आपल्याला
कसरीच माहेत. गिवळघा रंगाची साडीच
आप्या देशाची आहे. गुलाबी रंगाची
साडी तिकली देशाची आहे. तुम्हां पुढ्यांना
साडीच्या बाबतीत कळत नाही.'

तेव्हा रामशर्माने व्यापाऱ्यांना विचारले—
'काम रे, ही काम अबाडी? असली आणि

मक्यां मसूर म्यां साडीची किंमत पंचस
रुपये काय?'

ते ऐकून व्यापारी स्मित करीत म्हणाले—
'कालच माही का आपण मसुराच्या
दरबारात कविते कवितेत कसला करक
करतां म्हणून म्हणाला होता? बक्षिमात
करक कसा असे नव्हते का विनाकरक?'
तेव्हा साडी कधीही असो किंमतोच परक
कां असणार?'

रामशर्मांच्या डोक्यात प्रकाश पडला.
आपल्या चुकीची कल्पना आली आणि
कधीबदल त्याला लाजदेखील वाटली. परंतु
त्याला आश्चर्य वाटले की ती गोष्ट या
व्यापाऱ्यांच्या कामावरून कशी काय पोचली?
त्याच वेळी सम्राट व प्रधान दोघांनी आपला
व्यापाऱ्यांचा वेच काढून टाकला. रामशर्माने
समाठाची क्षमा मागितली. सम्राटाने
ओढापात दोन्ही साड्या रामशर्मांच्या
पत्नीला देऊन तिच्या मनाचे समाधान केले
आणि स्मित करीत प्रधानाबरोबर राज-
वाड्यात निघून गेले.

राभाने सांगितल्याप्रमाणे लक्ष्मण किष्कि-
धेला निघाला. तो धनुष्यबाण घेऊन
सुग्रीवाकडे गेल्यावर त्याच्याशी कसे बोला-
यच याचा विचार करू लागला. मी हे
माणस, सुग्रीव असे उत्तर देईल, त्याला
गुन्ह मी हे विचारीन वगैरे गोष्टी बजा-
तल्या मनात ठरवीत तो चालत होता.
माणस त्याचे रक्त लवळलंलं होणे.

वानरांनी लक्ष्मणाला दुकून दाखला
पाहिले व कोणी क्षुभू तर येत गेलेलं भक्ती
मक त्यांच्या मनात आली. हनुमाला आले
व हाड उचटून किवा मोठमोठं हाड घेऊन
ते निघून होऊन उभं राहलं. ते पाहून
लक्ष्मणाच्या तळपायांची आणि मस्तकाला
जाऊन पोहोचली. त्याच्या चेहऱ्यावर

संतोषाच्या खुणा स्पष्ट दिसत होत्या.
त्याच्या मुलावरची तेजस्विता पाहून
वानरांची साळणच उडाली व ते सुग्रीवाकडे
धावले व लक्ष्मण आला. अमल्याचे त्यांना
कळविले. परंतु सुग्रीवाने तारेच्या अद
पुरात असल्याने त्या वाटेकडे दुर्लक्ष केले.

अंगद याच भयभीत होऊन लक्ष्मणाला
नम्रपण भेटायला गेला. लक्ष्मण त्याला
म्हणाला— 'मुला, मी आलो आहे म्हणून
सुग्रीवाला जाऊन सांग. माझ दादा फार दुःखी
बनाने बसले आहेत. म्हणून मी आलो आहे.
सख्ख घेऊन ताबडतोब भेट म्हणून सांग.'

अंगद सुग्रीवाजवळ गेला आणि लक्ष्मण
भेटायला आला असल्याचे व रूप रागात
असल्याचे त्याने सांगितले.

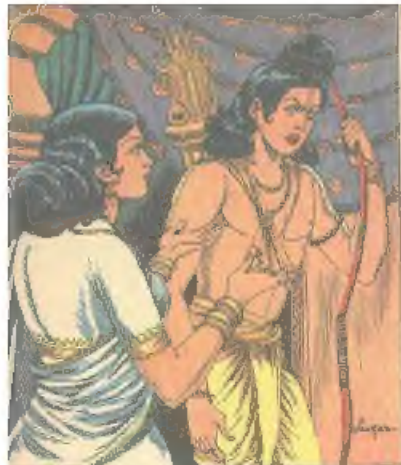
ते एकूच सुपीव आपल्या मंथ्यांना म्हणाला- "मी काही राग येण्यासारखं बोललो की केलं? मग लक्ष्मणाला एवढा राग कसला झाला आहे? माझ्या कावूनी श्याचे कान भरले की काय? मी तावरली-भ्यालो आहे असे नाही. मला काय, राग असो की लक्ष्मण असो, दोघ सारखेच, भय कोणाचे असण्याचे कारणच काय? पित्रांनीच विनाकारण असा राग करावला सुरवात केली तर मनाला साहजिकच वाईट वाटते. मला आणखी भय दुसरे कसलेही नाही. रामाने माझ्यावर जसा उपकार केला आहे तसा प्रत्युपकार मी करू शकेन का अशी शंका येते आहे माझ्या मनात."

तेव्हा बुद्धिमान असणारे हनुमान तो हे सर्व ऐकत होता. तो सर्व मंथ्यांच्या ममकांच सुपीवाला म्हणाला- "राजा! तू रामावर प्रत्युपकार करण्याची मोठे विचरता कामा नये. तू अंतःपुरात राहून आपले हे कर्तव्य विसरलास. आता जर तू सुद्धा झाला आहे. सुद्धाचो स्वारी करावला हीच खरी वेळ आहे त्यासाठीच लक्ष्मण आज्ञा देणारा, पत्नीला घालवून बसलेल्या रामाचे दुःखामुळे तुला जहा कटू शब्दात निरोध पाठवला असेल. पण तो तू सहन केला पाहिजेस, तू आपले कर्तव्य विसरलास. तेव्हा लक्ष्मणाची मिळते घेऊन बोलण्या व्यतिरिक्त दुसरा उपाय नाही, असे मला तरी वाटते. मी तुझा भक्ती आहे. तुझ्या हिताची मोठे मंथ्या म्हणून सांगणे माझ कर्तव्य आहे. तू स्वतः झाला व इतर बंधुबंध्यांना बरोबर घेऊन लक्ष्मणाला जाऊन भेट व नम्रपण नमस्कार करून तो सांगेल तसे कर!"

अगदी लक्ष्मणाला जावरपुर्वक बोलावून घेऊन आला. लक्ष्मण प्रमुख वागारांची बरे पहात सुपीवाच्या वाड्यात आला. तो बाळा म्हणजे इंद्रमदनासारखा होता. अंतःपुरातून बीणावायनाचा आवाज बाहेर ऐकू येत होता. तेथे अनेक सुंदर स्त्रिया होत्या.

सुरीव एका मोठ्या धिकासी पुण्यासारखा राहतो आहे, हे स्पष्टच दिसत होते. लक्ष्मणाला आलेला पाहून एका डार-पाळिका दप्तीने पूचना देण्यासाठी दोरी ओढून मोठ्याने धंदा वाजविली.

तो आवाज ऐकून सुरीवाला लक्ष्मण आपल्याची गोष्ट कळली. त्याची छाती घडघड करू लागली. घसांना कोरडे पडली. तो तारासार म्हाणाळा-“तारा! हा लक्ष्मण स्वभावाने सुरीव नरम आहे म्हणतात, मग त्याला आता एवढा राग येण्यासारख काय ग झाले? मी काही चुक केली का? काही बसो, तू पुढे बघ. त्याला गोड बोलून घोडा शांत कर. नंतर मी येतो.”

मद्याचा वास येत होता आणि आताच अवकाशावरून उडत्यासारखे तिच्या विखुरलेल्या केसांवरून आणि वस्त्राभरणांवरून स्पष्ट दिसत होते. तिचे ते रूप लक्ष्मणालाच बरे नाही वाटते. त्याने तिच्याकडे पाहिले नाही.

तारा म्हणाली-“लक्ष्मणा! तुला राम येण्यासारखा कोण रे बागला? कोणाची एवढी हिंमत झाली रे?”

लक्ष्मण म्हणाळा-“तू वतीच्या हिताची गोष्टच सदा मनात वाळगतेस. तो सदा मग पिऊन हनीशोलुप होऊन आपले कर्तव्य विसरला आहे. उपकाराबद्दल प्रत्युपकार न करणे हे बर्माविक्रम आणि अर्थाविरुद्धच कार्यं नव्हे का? आमच्या कार्याकडे असे दुर्लक्ष त्याने केले तर ते त्याच्या हिताचे आहे की अहिताचे याचा विचार तूच करून घ्या. आम्ही काय करणे बरोबर होईल याचा तूच विचार करून सांग.”

तारा म्हणाली-“लक्ष्मणा! किती आले तरी सुरीव हा तुझा मित्र आहे. मित्रावर इतके रागवून कसे चालेल? तुमचे काय त्याला करायचेच आहे. थोडी विरगाई झाली. तुझ्यासारख्या घोर पुण्यांनी सामान्य माणसावर इतका राग काढणे बरोबर

नाही. त्याने तुमचे कास करायला घोडा उखीर केला त्याला कारण मी जवळ होते हेच आहे. तेव्हा तू सुरीवाला क्षमा कर. थोर थोर क्षमांचे सुडा स्वीकषीर काही चालत नाही, अग सुरीव तर अगदीच क्षमात्म्य आहे!”

तो असे बोलून लक्ष्मणाला आल बोंब-पुन घऊन गेली. सुरीवाच्या बगावर मृत्युवान रत्नहार व आभूषण होती. पुण्यालांनी मखविलेल्या सिंहासनावर तो बसला होता. त्याच्या चारीबाजूला अनेक अप्परासारख्या सुंदर स्त्रिया बस्य होत्या. सुरीवाच्या बाजूला रुमा बसलेली होती. ते दृश्य पाहून लक्ष्मणाला महास्त्रासारखा राग आला.

लक्ष्मणाला पाहतांच सुरीव भयभीत होऊन सिंहासनावरून खाली उतरला. त्याच्याबरोबर सर्व स्त्रियादेखील उडून उभ्या राहत्या.

सुरीव नमस्कार करून समोर उभा राहल्यावर लक्ष्मण म्हणाला-“रामाच्या हातून तुझे काम भागल्यानंतर तू रामाचे काम नको का करायला? तू कृत्य आहेस, अस्तव्यभायी आहेस! आजपर्यंत तू मोतेचा दोष काढण्याचा प्रयत्न का केला नाहीस? जप पिऊन अंतपुरात बसून काय करतो आहेस? तू असा आहेस ते माहीत

जसते बर रामाने तुला वानरंचे राज्य दिले असते का? तुला आपल्या बाणाने मी बालीच्या शोधाचं पाठवितो.”

तारा पुन्हा सुरीवाच्या वतीने बोलू लागली-“लक्ष्मणा! सुरीव होही, दुराचारी, कृतघ्न नाही. कितीक दिवस कष्टात दिवस काढल्यानंतर आता कोठे त्याला श्वास घ्यायला थोडा वेळ मिळाला. तेव्हा या थोडपाशा अपराधाबद्दल तू क्षमा केली पाहिजेस. रामाकरिता तो मेल, रुमाला. एवढेच नव्हे तर त्याच्या सर्वस्वाला सोडा-यला तयार आहे. तो सीतेला आपून देण्याची जबाबदारी घेऊ शकेल. त्यासाठी मां रावणाची मूर्त करू शकेल. तुमच्या

कामासाठीच त्याने सर्व वानर श्रमस्वाभा हजर राहण्यासाठी निरोप पाठविले आहेत. ते सर्व थोड्यांच वेळाने येतील. आजच खरोखरी त्यांनी यायला हवे. म्हणून तु आपला राम बोडा बाबर."

ते ऐकून लक्ष्मणाच्या मनाचे पोहे समाधान झाले. ते पाहून सुग्रीवालादेखील लोंढ उचडायला धीर आला. म्हणाला- "लक्ष्मणा! माझा हातून बोडा प्रपाद धडला, त्याबद्दल समा कर. या जगात कोणाच्या हातून बक होत नाही?"

लक्ष्मण शांतपणे थाला धीर देत म्हणाला- "रावणाला पुढे काढण्यासाठी तुझी मदत असल्यावर त्याहून जास्त आम्हांला

काय पाहिजे? तेव्हा तू माझाबरोबर चले, आणि पत्नी-विरहाने दुःखी झालेल्या रामाचे सांत्वन कर."

सुग्रीव जवळच उभा बसलेल्या हनुमानाला म्हणाला- "जगात जेथे कोणी वानर वीर असतील त्यांच्याकडे निरोप देऊन दूत पाठव. मी यापूर्वी पाठविलेल्या दूतांना लवकर निरोप पोचवून कामे पूर्वी करायला साकीव कर. दिरंगाई करणाऱ्या आढळी दूतांना माझ्याकडे येऊन ये. सहा दिवसांच्या बात येथे जो वानर हजार होणार नाही त्याला मृत्युदंड दिला जाईल असे जाहीर कर."

हनुमानाने सुग्रीवाच्या आज्ञेप्रमाणे किर्तिकर्षत जे वानर होते त्यांच्याकडे निरोप देऊन वानर दूत पाठविले.

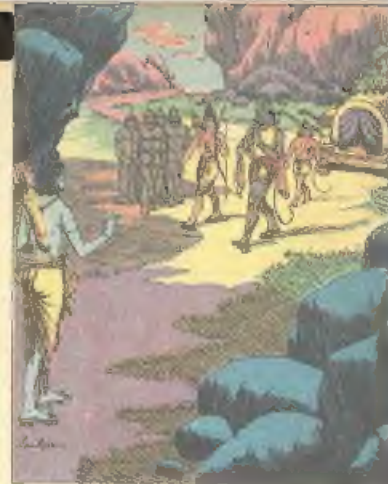
सुग्रीवाने एक सोन्याची पालखी आणविली आणि स्वतःबरोबर तीच लक्ष्मणाला बसवून वानरांच्या लवाजाभ्यासह खाटाने राम निवास करीत होता तेथे आला. सुग्रीव व लक्ष्मण पालखीतून उतरले आणि रामासमोर हात लावून उभे राहले. नंतर सुग्रीवाला साष्टांग मन्त्रस्कार करताना पाहून रामाने त्याला उठविले व प्रेमाने भेटून त्याची खुशाली विचारली. नंतर सर्व रामाच्या व लक्ष्मणाच्या सुवर्णप्रमाणे सवा स्थान बसले.

रामाने सुग्रीवाला वृद्धाची केळ जवळ घेऊन ठेपल्याची आठवण करून दिली.

तेव्हा सुग्रीव म्हणाला- "रामा! एकाहून एक धूर व वीर असे कोटयवधी वानर तुला झळत करण्यासाठी येत आहेत. ते रावणाला सकुटुब परिवार समेत ठार करून नीतेला सोडवून वाणून तुझ्याकडे पोचवी करतील."

आपल्यासाठी सुग्रीवाने सुरु केलेल्या तमारीचे वर्णन ऐकून रामाच्या मनाचे समाधान झाले. राम म्हणाला- "सुग्रीवा! तुझ्या मदतीने मी नक्कीच आपल्या क्षत्रूचा नाश करू शकेन अशा आत्म-विश्वास अला बाटू लागला आहे."

त्याच वेळी आकाशात धुळीचे जोट लागले. वानरांच्या झुंझीच्या झुंझी येऊ लागल्या होत्या. नदी किनाऱ्याला राहणारे, डोंगराळ प्रदेशात राहणारे, कोटयानधी वानर जमा होऊ लागले होते. काही धानर तांबड्या रंगाचे होते, तर काही भुरकट रंगाचे होते. अशा वानरांना बरोबर घेऊन शतवली नांवाचा एक प्रमुख वानर वीर येत होता. सोबेरी रंगाचा धूर वानरप्रमुख सुवर्ण, म्हणजे ताराचा पिता काही कोटी वानरांना घेऊन आला होता. त्याचप्रमाणे ताराचे पिता तार नावाचा वानरदेखील काला बावीस हजार वानरांना घेऊन

हनुमंताचा बाप केसरी आला. मवाळा, वृक्ष वानर भल्लूक सैन्य (अस्वलांचे सैन्य) घेऊन आले, नील वानर काळघा वानरांचे सैन्य घेऊन आला. गडग कोटी वानरांचे सैन्य घेऊन आला. दरीमुख, मंद, द्विविद, गज असंख्य वानरांना घेऊन आले जांब-वान दहा कोटी भल्लूकांचे सैन्य घेऊन आला. गंधमादन, अंगददेखील मोठमोठे वानरबरोबर घेऊन आले. एकूण जगात जंयजेथे म्हणून वानरबोर होते सर्व किष्किंधेला जमा झाले त्यांच्या आवाजाने वासमत दुसदुमत होते.

सर्व वानरांनी एकत्र जमून सुग्रीवाचे अभिवादन केले. सुग्रीवाने रक्षा सर्वांना

रामासमोर हुजर केले आणि त्यांची ओठख करून देऊन तो त्यांना म्हणाला-“तुम्ही आतापसून सैन्य सोयीची जागा पाहून दऱ्या-झोप्यात किंवा नदीच्या काठी उतरवा आणि त्याची विचारपूस करीत रहा.”

तो रामाला म्हणाला-“रामा! तू आज्ञा करशील ते करायला कोट्यावधी वानर जमा झाले आहेत. त्यांत काही कामरूप, म्हणजे इच्छिलेले रूप घेणारे आहेत, पर्वताकार आहेत, कामगमन करणारे आहेत आणि महापराक्रमीदेखील आहेत. तू त्यांना घाटेला तरी आज्ञा कर. त्यांना काय खावे हे मला कळते. परंतु ते कसे आणि काय करायचे या गोष्टींची आज्ञा तुंच कर.”

राम आनंदात आणि प्रेमाने सुयीवाला घेऊन न म्हणाला-“सुयीवा! सीता जिवंत वाहून की नाही? राक्षस कोठे राहतो? या गोष्टींची माहिती काढायला हवी. सीता जिवंत असल्याचे कळले तर, त्यानंतर काय करावयाचे ते आताच बरे ठरू या. तेव्हा

मी सुचविले त्याचा विचार करून तुंच वानरांना काय तो आज्ञा कर.”

सुयीवाने विनत नावाच्या पर्वताकार वानराला बोलवून त्याला बरोबर एक लाख वानरांना घेऊन पूर्वेकडे जायला सांगितले. त्या दिशेला राक्षसांच्या देशाचा व सितेचा खोब लावून एका महिन्याच्या आत मिळालेली माहिती घेऊन सांगायला सांगितले.

अशा तऱ्हेने सुयीवाने दक्षिणेकडे काही वानरांना पाठविले. दक्षिणेकडे जाणाऱ्या वानरांत नील, हनुमान, बाब्रवान, सुहोत्र, शरारी, शरगुल्म, गज, गवाक्ष, गवय, ऋषभ, भेद, द्विविध, विजय, गंधमादन, उल्कायुध, अनंग, अंगद वगैरे मानव होते. त्यांच्या बरोबर एक विशाल मानरसीम देखील होते.

त्यानंतर सुयीवाने तारेचे वडोल सुवर्ण यास अनेक वानरांसह पश्चिमेकडे पाठविले. मोतयलीला एक लक्ष वानर बरोबर देऊन उत्तरेकडे पाठविले.

आमरुवाणी

न कर्ता कर्त्याचि, न्कर्तव्य

क्षियांश्च चापि नैववरः,

स्वभावे वर्तते लोकः,

नम्यं कालं परायणम् ॥

॥ १ ॥

[कोणो कक्षशी कर्ता नसता, कोणी कोणासाठी प्रेरणा करणारा समर्थ नसतो हे जण नैवर्णिक रीत्या जाणत असते. त्याच्या प्रुळाशी काल असतो.]

न कालः कालं कार्यते,

न कालः परिहीयते,

स्वभावम् न समासाद्य

न क्षिप्रं वतिवर्तते ॥

॥ २ ॥

[काल हा स्वतः असतो. तो कोणाला तुमानीक नाही कोणी त्याचे अतिक्रमण करणे शक्य नाही.]

न कालस्यास्ति नष्टत्वम्,

न हेतुर्न पराक्रमः,

न विजयान्तिमयः,

कारणम् नात्मनो वशः ॥

॥ ३ ॥

[काळाचा नाशही नाही. पराक्रम, मित, ज्ञातिमयध तो मातही नाही तो स्वतः आहे.]

